

תנובות שדה

גליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 102 / סיון - תמוז תשע"ב

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנוהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת: המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ י"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב יוסף מאיר שטורן
meir.nacon9@gmail.com

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ג. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08/9214829
פקס: 08/9207911
macon1@bezeqint.net

דמי מנוי לשנה: 60 ₪

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של המכון,
או תגובות על הנכתב בגליונות השונים,
לכתובת המערכת, או לפקס, או לדואר
האלקטרוני.

תוכן הספר

דבר העורך יקרה היא מפנינים	5
מידע הלכתי - מי שלא קיים מצוות הביעור הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	7
גנוזות קונטרס 'חובת הארץ' על מצוות התלויות בארץ – פרק ג מאת הגאון רבי נסים עזרא כ'צ'ורי זלה"ה	9
דינים ומנהגים לחג השבועות מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א הראשון לציון והרב הראשי לישראל	15
אודות כשרות דגים שהוחדרו בהם גנים של דגים טמאים הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	17
נקבו בארץ ונופו בחוץ לארץ הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א מרבני המכון	26
תגובות הרב חנוך איזנברג מפ"ת	33
מחקר יישומי הרב דוד בן יוסף שליט"א, מעבדת המכון – לבורנט ראשי * נגיעות חרקים בתות שדה * מכונת האורז	35
מדור שו"ת מקוון - שאלות שהופנו לרבני המכון * בדיקת אנדיב בלגי מנגיעות * שאלות בענייני תרו"מ	39

בסייעתא דשמיא

יקרה היא מפנינים

הגמרא במסכת עבודה זרה דף ג. אומרת: "מנין שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול, תלמוד לומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, הא למדת, שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול"

ובתוספות שם (ד"ה הרי) כתב: "להכי נקט כהן גדול, משום דכתיב יקרה היא מפנינים ודרשינן (הוריות דף יג.) מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים, גבי ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ. אבל עובד כוכבים העוסק בתורה הוא ככהן גדול".

ומבואר שישראל שעוסק בתורה הרי הוא יותר מכהן גדול, ואילו עכו"ם שעוסק בתורה הרי הוא "רק" כמו כהן גדול. ודבר זה צריך תלמוד במשמעו של העניין.

ויתכן לבאר עניין זה על פי מה שנאמר במדרש (שמות רבה פרשה לג): "עד שלא נתנה תורה לישראל (שמות יט) ומשה עלה אל האלוקים, משנתנה תורה אמר הקדוש ברוך הוא למשה, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

ומבואר שעל ידי קבלת התורה אפשר לישראל להגיע למעלת "ושכנתי בתוכם" שהיא יותר ממעלת "עלה אל האלוקים". ולפי זה, לכאורה עניינו של כהן גדול ביום הכיפורים לפני ולפנים הינו בבחינת מעלת "עלה אל האלוקים", שהרי זהו האיש הקדוש, ביום הקדוש, במקום הכי קדוש. ולכן, מי שעוסק בתורה גדול מכהן גדול ביוה"כ לפני ולפנים מכיון שעל ידי התורה ניתן להגיע למעלת "ושכנתי בתוכם" שהיא יותר ממעלת "עלה אל האלוקים".

ונמצא שמעלה זו של "ושכנתי בתוכם" שייכת ומיוחדת היא לישראל בלבד, שקיבלו את התורה, ולא לעכו"ם. ולכן, עכו"ם שעוסק בתורה הרי שלמעלת "עלה אל האלוקים" הוא יכול להגיע, אבל למעלת "ושכנתי בתוכם" הוא אינו יכול להגיע. ולהכי הינו כמו כהן גדול ביוה"כ לפני ולפנים אבל לא יותר מכהן גדול וכו'.

והן אמנם שמעלת "ושכנתי בתוכם" גדולה היא ממעלת "עלה אל האלוקים", אולם מאידך מעלת "ושכנתי בתוכם" נתייחדה לכלל ישראל, ואילו מעלת "עלה אל האלוקים" לא נתקיימה אלא במשה רבנו, וכן ראינו בחינה זו ביחידי סגולה ככהן גדול ביום הכיפורים לפני ולפנים. והטעם הוא משום שבשביל להגיע למעלת "עלה אל האלוקים" צריכים להיטהר ולהתקדש לגמרי וזוהי בחינת ישראל קודם מתן תורה בלוחות הראשונים אשר התקדשו בשלשת ימי הגבלה ופסקה מהם זוהמתו של נחש, וכן כע"ז כהן גדול המתקדש ומכין עצמו היטב לפני שנכנס לפני ולפנים.

אולם הכח של "ושכנתי בתוכם" הינו "כח התשובה" שהוא השראת השכינה בתוכנו ואשר על ידי זה אנו מתכפרים ומתעלים. וזוהי בחינת הלוחות השניות שנעשו מלמטה ונתייחדו לקדושה ועל ידי זה חלה עליהם קדושת התורה והעלתה אותם. וזוהי בחינת בית המקדש שהוא "ועשו לי מקדש (מלשון קודש – שיהיה קודש לה) – ואחר מעשיכם מלמטה שתייחדו אותו לקדושת שמו ית', אזי – "ושכנתי בתוכם", שתחול על המקדש שעשו קדושת השכינה ותעלה אותו, וזהו הלא כח הכפרה שיש לבית המקדש.

ואחר כל זאת נתבונן בלשון הכתוב, שבלוחות הראשונים כתיב (שמות יט): "וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר ויקרא ה' למשה אל ראש ההר ויעל משה". ולהלן (שמות כד יב): "ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורגם":

קודם הקב"ה ירד להר ואז קרא למשה עלה אלי ההרה – בחינת "עלה אל האלקים".

ואילו בלוחות השניים כתיב (שמות פרק לד): "ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לחת אבנים פראשנים וכתבתי על הלחות את הדברים אשר היו על הלחות הראשנים אשר שברת: והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר": – קודם משה עלה.

ואח"כ נאמר: וירד ה' בענן וינצב עמו שם ויקרא בשם ה' – הקב"ה ירד אל משה – בבחינת "ושכנתי בתוכם".

ולפי זה יתכן ביאור דברי המדרש שאחר שניתנה תורה כתיב ושכנתי בתוכם, פירוש, שבכדי להגיע למעלה של תשובה והשראת השכינה במעשה ידינו ולעלות בתורה ויראת שמים גם בלא הכנה ושלמות גמורה – דבר זה שייך רק על ידי "תורה", וזהו גופא "כח התורה". וזהו מ"ש "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין".

בתקופה האחרונה נשמעים יותר ויותר קולות בקרב גורמים פוליטיים, משפטיים ותקשורתיים, הקוראים תגר על ציבור לומדי ועמלי התורה"ק. חשוב אם כן להשמיע את האמת הברורה שהשראת השכינה בתוכנו איננה אלא מכח התורה, וודאי שבימים שבהם העולם יהום סהר מבחינה בטחונית, כלכלית ופוליטית ולנוכח איומים משמעותיים על קיומנו כאן בארץ רח"ל, זקוקים אנו לסייעתא דשמיא מיוחדת ולהגביר חילים ללימוד התורה"ק וקיום מצוותיה. ויה"ר שזכות לימוד התורה תעמוד לכולנו לברכה והצלחה בכל מעשי ידינו ויהי נועם ה' עלינו אמן ואמן.

**בברכה
העורך**

מי שלא קיים מצוות הביעור

בעבור ימי הפסח נשאלתי כמה שאלות הקשורות לאי מילוי קיום מצוות "ביעור מעשרות" כדינו, ואספתי כמה מהן לתועלת גם לאחרים:

א. שאלה: לא ידעתי שצריך לבער עד פסח מה עושים אם לא בערנו עד אז?

תשובה: חשוב לדקדק בפרטי השאלה. מה יש לך כעת שלא ביערת? האם פירות משנת תשע"א שלא הפרשת כלל? אם כן תפריש כעת ותתן את המתנות למקבליהם [מעשר ראשון ללוי ועני לעני – בטבל ודאין]. ושאר הפירות מותרים. אם ברשותך מטבעות שלא הושלכו לים, יש להשליכם כעת כמות שהם, וכעת כבר אין אפשרות לחלל מטבע גדולה על קטנה, אלא יש להשליך הפירות כמות שהם.

ב. שאלה: הפריש תרומות ומעשרות מן היין שבמרתפו, אך לא נתן את המעשרות [מעשר ראשון ועני] לבעליהם ועבר זמן הביעור מה דינו?

תשובה: מיד כשנזכר יתן את המתנות לבעליהן, מכיון שבכל רגע שהוא מתעכב מלתת עובר הוא על מצות ביעור, ומ"מ היין לא נאסר באכילה.

ג. שאלה: יין משנת תש"ע, שסיים את הסינון, אך השאירו להתיישן וטרם הפריש ממנו תרומות ומעשרות, מה דינו?

תשובה: מיד כשנזכר יפריש מהיין תרומות ומעשרות, ויתן את המעשר ראשון ללוי. אולם את המעשר שני, יש אומרים שאין לו פדיון, והחלק של המעשר שני נאסר ועליו לבערו מן העולם. ויש מצדדין להקל שבאופן זה שלא קרא שם מעשר שני כלל, בכה"ג אין חלק המעשר שני נאסר אלא יפדה אותו על מטבע, ויבערו מן העולם. [ראה בספרי קצירת השדה פי"ח סעי' טז ובמקורות שם].

ד. שאלה: לאחר הפסח, מצאתי מטבעות של 10 ₪ שיחדתי לחילול מעשר שני ורבעי, האם באפשרותי לחללם על מטבע קטן ולהשמידן?

תשובה: הנה לענין פירות וירקות שקרא להם שם מעשר שני, ועדיין לא פדאם ועבר זמן הביעור, כתבתי בספרי "קצירת השדה" (פי"ח סעי' ט"ו) שהעיקר להלכה שנאסרו הפירות ואין להם פדיון, וביעורם זו תקנתם, וכ"ד השעה"מ, הרש"ס, הגר"א ועוד, וכדעתם פסק להלכה בספר תורת הארץ והחזיק אחריו מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספרו מנחת שלמה סי' ס"ה אות ב'. וכ"ז דלא כדעת מרן החזו"א זצ"ל (דמאי סי' ב' סוס"ק ז') שכתב בפשיטות שהפירות לא נאסרים, אלא שיפדם מיד ויבער המטבעות, עכ"ד. ולא זכר שם מכל הפוסקים הנ"ל שכתבו שאין מועיל להם פדיון אחר זמן הביעור. והנה לפי"ז גם במטבע שכבר נתפסה בקדושת מעשר שני, לכאורה כפי מה שקיי"ל להלכה, הרי שאין לה פדיון לחללה על שווה פרוטה אחת, אלא צריך לבערה מן העולם כמות שהיא.

ה. שאלה: קיבלתי פירות שהם טבל ודאי לאחר הפסח, האם יש מקום לחשוש שיש בהם מעשר שני שלא נתבער כדינו בזמן הביעור?

תשובה: אין כל חשש, כיון שהם גידולי השנה הרביעית, ואם יש פירות שהם עדיין שייכים לשלישית, הרי צריך לעשר מהם מעשר עני ולא מעשר שני, אא"כ יש חשש שזה מאוחסן מהשנה השניה, ודבר זה אינו מצוי כלל.

ו. שאלה: במהלך חול המועד קיבלתי 3 לימונים מגיסתי, שהם טבל ודאי. לא הייתי צריכה להשתמש בהם ולא הפרשתי מעשרות. בטעות חשבתי שאם אנחנו מנויים על קרן התרומות ומעשרות איננו צריכים לעשות כלל ביעור מעשרות. ביום החג השני קראתי את ההלכה שהייתי צריכה להפריש מן הפירות את המעשר ורק עניין חילול המטבע ייערד ע"י קרן המעשרות. לכן שמתי את הלימונים ליד פח האשפה במטרה לזרוק אותם. האם עשיתי כדיון ובמידה ולא מה עליי לעשות?

תשובה: גם אם נאמר שהלימונים שייכים לשנת המעשר הקודמת, כלומר שהם חייבים בביעור בשנה הזו, עדיין אינך צריכה לזרוק את הלימונים, אלא להפריש כדת וכדין ולתת את המעשר עני לעני והמעשר ראשון ללוי [ובאם את מנויה בבית המעשר שע"י המכון, גם למעשר ראשון ועני, אינך צריכה לתת בפועל, אלא להוסיף את הנוסח המופיע בנוסח המעשרות שקיבלת "וקנויים הפירות ללוי או לעני"] ולאחר תום ההפרשה הפירות מותרים באכילה. את הנתינה היית צריכה לבצע גם לאחר שעברו ימי הפסח ומייד ככל האפשר. ובאם הם שייכים לשנה החדשה, אין עליהם כלל חובת ביעור מעשרות בשנה הזו אלא בפעם הבאה שהיא שנת השמיטה.

בברכה
שניאור ז. רווח

קונטרס "חובת הארץ" על מצוות התלויות בארץ

תמצית דיני מצוות הארץ ודינים הנהוגים בהתיישבות*
מאת הגאון רבי נסים עזרא כ"צ'ורי זלה"ה
מגדולי רבני בבל בדור האחרון

סימן ג - סדר דמאי

א. סדר הפרשת תרומות ומעשרות של דמאי¹ בא"י:

יקח בידו מהפירות שלפניו חלק אחד ממאה ומעט יותר כפי ההשערה¹. ויהיו הפירות גלויים לפניו בשעת הפרשת תרומות ומעשרות ולא יברך וכה יאמר:

* בגליון זה אנו ממשיכים להביא פרקים מספר חובת הארץ אחר עבודת ההדרה בתוספת ביאורים וההערות מאת הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א מרבני המכון.
* פירוש, פירות שהם ספק אם הוציאו ממנה תרומות ומעשרות אם לא, כגון הקונה מן השוק וכיוצא נקראים דמאי [הערת המחבר בתוך הספר]. וצריך לבאר שכוונת רבינו המחבר זצ"ל לפירות שהם ספק טבל ורגיל בפי האנשים לקרותו דמאי, אולם אינם דמאי הנקראים כך בפי חז"ל, שאז היו כולם תורמים תרו"ג ורובם מעשרים, ולכן דמאי שנקרא כך בפי חז"ל קולות רבות נאמרו בו, וכ"ז אינו נוהג בספק טבל המצוי בזמנינו כגון הקונה מן השוק. וראה בספר קצירת השדה פט"ו סעי' ט"ו וראה להלן הערה 23.

¹ במשנה (דמאי פ"ה מ"ב) קתני, "הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת נוטל אחד משלשים ושלוש ושליש ואומר א' ממאה שיש כאן ה"ז בצד זה חולין והשאר תרומה על הכל ומאה חולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו, זה שעשיתיו מעשר עשוי תרומת מעשר עליו וכו'". ומה שנקטה המשנה אחד משלושים ושלוש ושליש, כן נקט הרמב"ם (תרומות פ"ג הל' כד).

וביאור אחד משלושים ושלוש ושליש היינו ג' מאיות. והענין, משום דמדין תורה לענין תרומה גדולה קי"ל כשמואל (חולין קלז:) דחיטה אחת פוטרת את הכרי

מה שיש בידי בצד ימין מאחד ממאה מכל הפירות האלו שלפני
ישאר טבל². והיותר מאחד ממאה שיש בידי בצד שמאל יהיה
תרומה גדולה על כל הפירות שלפני ועל אחד ממאה שבצד ימין.

(דכתיב ראשית דגן ולא יהיב ביה קרא שיעור, רש"י) אלא דחכמים תקנו ג'
מידות כאשר המידה הבינונית ליטול לא' מחמישים וכמבואר כל זה בתוס'
קידושין (דף מ.) ד"ה תורם. ונמצא א"כ ב' מאיות שהם אחד מחמישים
לתרומה גדולה ועוד אחד ממאה שהוא לתרומת מעשר שהיא מעשר מן
המעשר ונמצא ג' מאיות לתרומה גדולה ותרומת מעשר יחד.

וכ"ז בזמן שא"י בטהרתה והתרומה היתה נאכלת, אבל האידנא שהכל טמאי
מתים ואסור לכהנים לאכול בתרומה (כדתנן בריש הערל יבמות דף ע.) מפריש
תרומה גדולה כלשהו ואפי' חיטה אחת לכתחילה (עי' ברמב"ם תרומות פ"ג
ה"א ובטור יו"ד סי' שלא סעי' יט). וכ"ז לגבי תרומה גדולה שאין לה שיעור
אלא באומד, אבל תרומת מעשר שיש לה שיעור מפריש כשיעור, עי' בב"י שם
ופשוט. ולפיכך כתב השו"ע ביו"ד (סי' שלא סכ"ח), "הרוצה להפריש תרומה
ותרומת מעשר כאחד מפריש א' ממאה ומעט יותר וכו'", דאחד ממאה מיועד
לתרומת מעשר והמעט יותר לתרומה גדולה. וכן נקט כאן רבנו והכי נקטינן.

² וכן הוא במשנה דדמאי שהזכרנו בהערה הקודמת "ואומר א' ממאה שיש כאן
ה"ז בצד זה חולין" וכן הוא ברמב"ם ושו"ע (שם), ופירש הרע"ב דהיינו שישאר
חולין כמו שהוא עתה בטבלו. כלומר שאותו חלק של אחד ממאה שמפריש
עבור תרומת מעשר, יש לציין בשלב זה דהוא עדיין בטבלו. ובספר קצירת
השדה בקונטרס שבסוף הספר על מקור נוסח ההפרשה וביאורו, הביא כמה
טעמים מדוע יש לקרוא שם חולין לאחד ממאה של תרומת מעשר בתחילת
ההפרשה. א. טעם המשנה ראשונה, משום שגם תרומה גדולה וגם תרומת
מעשר נקראים "ראשית" אלא שא"א להקדים תרומת מעשר לפני מעשר
ראשון, על כן מייחד לה מקום תחילה. ב. טעם התפארת ישראל, מכיוון
שמפריש תרומה גדולה ותרומת נעשר כאחת, חיישינן שמא יקדים תרומת
מעשר לתרומה גדולה, על כן יאמר הקדמה זו להיכרא. ג. טעמו של המהר"י
הלוי בשו"ת מטה יוסף, כיון שנטל הצידה מכלל הפירות את התרומה גדולה
ותרומת המעשר ביחד, ולפי שאסור להקדים תרומה למעשר, על כן מקדים
ואומר שלא הפרישו לשם מצווה אלא הוא עדיין כמות שהיה כלומר נשאר
בטבלו. ד. טעמו של הגר"א, (בשנות אליהו דמאי על המשנה בפ"י הארוך),
שכיון וקיי"ל שתרומה גדולה ניתנת באומד, ותרומת מעשר במידה [וגם בזה]
הדין כן כפי שפסק מרן בשו"ע בסעי' כד שם], על כן יש לייחד מתחילה את
תרומת המעשר, ואז כל הנשאר שהוא באומד יהיה תרומה גדולה. והנה הגם
שהלשון הנוכח במשנה ובפוסקים הוא "חולין" כתב רבינו המחבר כאן לשון
טבל", ואפשר שלשון זה מבורר יותר בימינו שלא נוהג דיני טומאה וטהרה, וכן

ואחד ממאה הנשאר בידי בצד ימין יצטרף עם תשעה חלקים
כיוצא בו בצפונם של הפירות והיו מעשר א [ראשון].

ואחד ממאה שבצד ימין שצירפתי אותו עם תשעה חלקים יהיה
תרומת מעשר על התשעה חלקים³.

ואחד מעשרה יהיה מעשר שני בדרומם של פירות הנשארים.

ואח"כ יקח בידו פירות מתוקים או חתיכת פת שהם שווה פרוטה* וכה יאמר:

מעשר שני הזה שהוא בדרומם של הפירות יהיה מחולל הוא
וחומשו⁴ על שווה פרוטה זו⁵.

הציע הגרש"ז רווח שליט"א בקונטרסו שם, וכן הלשון בנוסח המופץ כיום ע"י
בית המעשר שע"י המכון למצוות התלויות בארץ.

³ מה שנקט כאן רבנו ואחד ממאה הנשאר בידי בצד ימין יצטרף "עם תשעה
חלקים כיוצא בו" בצפונם של הפירות והיו מעשר א' וכו', היינו דתשעת
המאיות יחד עם המאית הזו הוּו מעשר ואותה המאית תרומת מעשר. אבל
במשנה הנוסח "ומאה חולין שיש כאן (פי' האחד ממאה הנותר אחר ניכוי
התרומה גדולה) הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו", ע"ש. ולא נקטה
המשנה ותשעה מאיות מעשר אלא נקטה בסתם "ושאר מעשר סמוך לו", וכן
הוא ברמב"ם וש"ע. ובקונטרס שבסוף ספר קצירת השדה הנו' הביא הביאור
של התפארת ישראל על המשנה שם (יכין אות יח) וז"ל "ולא אמר בפירוש
ושאר התשעה, דמדכבר נטל התרומה גדולה אין חייב עוד תשעה שלמים
למעשר". וטעם נוסף כתב התפארת ישראל (יכין אות ד') שזה כדי למעט בירור
המעשר ככל שיכול, מאחר כיון שלא יתננה בפועל ללוי (כיון שזה דמאי) וכדי
שלא יראה כאוכל מעשרותיו להדיא, ע"ש. [וע"ע ברע"ב על המשנה שם סד"ה
ושאר מעשר]. ובספר קצירת השדה (שם) כתב לומר בנוסח המוצע שם, אותו
אחד ממאה שאמרתי שישאר טבל, "עם שאר הכמות הראויה למעשר" בצד
צפונם של הפירות, יהיה מעשר ראשון, ודלא כהנוסח המצוי (הקרוי נוסח
חז"א) שהוא כלשון רבנו "אותו אחד ממאה שיש כאן ועוד תשעה חלקים
כמותם" מצד צפונם של הפירות הרי הוא מעשר ראשון כיון שהוא לשונו של
מרן בשולחן ערוך, וכאמור הוא מבורר יותר בחשבון המעשר.

* ושיעור פרוטה בזמן הזה הוא שני מילי"ם א"י. [נהערת רבינו המחבר בתוך
הספר. ובס' חובת הארץ שמובא ב'מעשה נסים' תיקנו שם "שני מילי"ם וחצי
א"י"]. ובזמנינו משערים את שווי הפרוטה 1/40 מגרם כסף טהור.

⁴ בפ' בחוקותי (ויקרא כז, לא) כתיב, "ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמשיתו יסף
עליו". ופרש"י, "ממעשרו, ולא ממעשר חברו, וכן הוא במשנה (מעשר שני פ"ה

או אם ירצה ליחד שילינג⁶ אחד לחילול מעשר ב' [שני] (ויצניעו בתיבה שלא יאבד) ובכל פעם שיש לו מעשר ב' [שני] יחלל על שווה פרוטה אחת ממנו מספר פעמים, וכה יאמר:

מעשר שני הזה שהוא בדרומם של הפירות יהיה מחולל הוא וחומשו על שווה פרוטה אחת מהמטבע שיחדתי לחלל עליו⁷.

ואחר שחילל עליו עד שתתמלא יחלל השילינג על פירות שווה פרוטה, וכה יאמר:

מ"ג), "הפודה מעשר שני שלו מוסיף עליו חמישית בין שהוא שלו ובין שניתן לו במתנה". ואופן מדידת שיעור חומש מבואר בב"מ (דף נג:), דחומש האמור כאן היינו חומש מלבר (שזה בעצם רבע מהפירות - 25% ונעשה חומש אחר ההוספה). וכן פסק הרמב"ם בהל' מעשר שני (פ"ה ה"א).

ובמשנה (דמאי פ"ק מ"ב) קתני, "הדמאי אין לו חומש". ופירש הרע"ב, דהפודה מעשר שני של דמאי אינו נותן את החומש משום דרוב עמי הארץ מעשרין הם, הלכך קרן דמעכב בדאורייתא, איתא בדרבנן. חומש דלא מעכב בדאורייתא, יאכל ע"ש. וכן פסק הרמב"ם (שם ה"ד) דמע"ש של דמאי אינו מוסיף עליו חומש. והנה הגם שרבינו המחבר עוסק בפרק זה בדמאי, ואין בו חומש וכאמור, מכל מקום כבר כתבנו בהערה בריש הדברים שרינו עוסק כאן בספק טבל, ולא בדמאי כדינו, ובספק טבל נוהג חומש, שאין בספק טבל קולות של דמאי. וגם בזה"ז נוהג דין חומש וכמבואר בשו"ע שם סעי' קלח. וכיון שאכל לעיתים פטור המחלל מליתן חומש, כגון שהפירות או הפרוטה איננה שלו, ועוד דוגמאות שונות, ובמקרה שאכן פטור ובכל אופן הכניס את החומש בתוך הפרוטה, הרי שלמעשה הפירות התחללו על פחות משווה פרוטה ונמצא שלא נתפס החילול, ועל כן יש שכתבו לומר בנוסח החילול "פרוטה ורבע" כלומר החומש תמיד יהיה בפנ"ע, ויש שכתבו להשמיט כלל את החומש, שהרי הוא איננו מעכב, ועי' בספר קצירת השדה פי"ד סעי' יא ובהערה שם.

⁵ בסוף פרק המקדיש שדהו (ערכין דף כט.). איתא דאע"ג דאמר שמואל הקדש שווה מנה שחיללו על שווה פרוטה מחולל, ומשמע דדוקא בדיעבד אבל לכתחלה לא, הני מילי בזמן שבית המקדש קיים דאיכא פסידא, אבל בזמן הזה ניתן לחלל על פרוטה אפילו לכתחלה. וכתב הרמב"ם (מעש"ש פ"ב ה"ב) דה"ה למעשר, "שאם רצה לפדות שווה מנה בפרוטה לכתחילה בזמן הזה פודה, לא יהיה זה חמור מן הקדש". וכ"פ מרן השו"ע (סי' שלא סקל"ג).

⁶ מטבע אנגלי שהיה נהוג בארץ ישראל בתקופת המחבר.

⁷ שם בסוף המשנה (דמאי פ"ה מ"ב) ומעשר שני בצפוננו או בדרומו ומחולל על המעות. וכן הוא ברמב"ם (מעשר פ"ט ה"ו) ובשו"ע (יו"ד סי' שלא סל"ט).

שילינג הזה שהוא של מעשר שני יהיה מחולל הוא וחומשו על שווה פרוטה זו.

- ובזה יצא השילינג לחולין. ואם ירצה יחזור לחלל עליו כ"ה פעמים⁸ וכן על זה הדרך.
- מיד אחר שהפריש כסדר הזה הותרו הפירות באכילה (גם מעשר ראשון יטול לעצמו לפי שהוא של דמאי⁹) ורק אחד ממאה והיותר והפירות שחילל עליהם מעשר שני אסורים וצריך לקברם או יכרוך אותם בנייר ויניחם באשפה¹⁰.
- ב. מי שיש לו פירות שנים ושלושה מינים צריך לעשר כל מין ומין בפני עצמו¹¹ כסדר הזה.
- ג. מעשר שני לא שייך רק בשנות א' ב' ד' ה' אבל שנים ג' ו' של השמיטה במקום מעשר שני יוצא מעשר עני¹², וכה יאמר:

⁸ משום דהשילינג דאז היה בו 50 מילי"ם ופרוטה הוא כשני מילי"ם כמו שציינו רבנו לעיל וא"כ השילינג הוא בשווי כולל של 25 פרוטות. ובחובת הארץ שב'מעשה נסים' תיקנו כאן כ' פעמים במקום כ"ה וכן בהמשך. והוא לשיטתם שתיקנו לעיל בדברי הגהת רבנו דהפרוטה שני מילי"ם "וחציו".

⁹ כן כתב הרמב"ם (מעשר פ"ט ה"ב) "מעשר ראשון המיועד ללוי ומעשר עני, אין מפריש מן הדמאי, מפני שהוא ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה. ולפיכך אומר ללוי או לעני הבא ראיה שאינו מעושר וטול מעשרות", ע"ש.

¹⁰ במשנה סוף תמורה (דף לג:): ואלו הן הנשרפין וכו' תרומה טמאה. ובמסכת שבת (דף כה.) אמר רב כשם שמצוה לשרוף הקדשים שנטמאו כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת. וכן הוא ברמב"ם (תרומות פ"ג ה"א) ובטושו"ע (י"ד סי' שלא סי"ט). ויש לתמוה על דברי רבנו שכתב לקבור את התרומה דהלא תנינן במשנה דתמורה שם דהנשרפים לא יקברו (ועי' פרש"י וגליון הש"ס שם). שוב ראיתי לחזו"א עמ"ס דמאי סי' ט"ו ס"ק א' ד"ה ועל דבר, שכתב גם כן דאף דמעיקר הדין חייבין לשרוף תרומה טמאה מ"מ נהגו להקל בקבורה מפני שטורח עלינו שריפתן וחיישינן שמא אתו עלה לידי תקלה (פי' עד שישרפנה), ע"ש. ועי' בספר קצירת השדה (פי"ג בהע' 5) דמנהג העולם להקל ולהניח באשפה. אמנם כתב שלמעשה אסור להקל בזה אלא בספק טבל אולם בטבל ודאי חובתם ומצוותם בשריפה או עכ"פ בקבורה. וע"ע בקצירת השדה (שם דין ג) מה שכתב דעצה טובה למי שקשה עליו קבורת התרומה שייעד בביתו "פח תרומה" ובו יניח את התרומה לאחר הפרשתה ואחר שתרקב התרומה יניחנה באשפה.

¹¹ כוונת רבנו כאן לומר דאף בדמאי יש לעשר כל מין על מינו ואין לעשר מין על שאינו מינו כמו שכתב רבנו לעיל (סי' א סעיף ג).

ואחד מעשרה יהיה מעשר עני בדרומם של פירות הנשאים [ואין צריך חילול].

ד. הפירות של מעשר עני יטול לעצמו לפי שהוא של דמאי¹³.

ה. במעשר שני יכול לחלל על כמה מינים בפעם אחת אם הם לפניו ויראה את מקומם. וכה יאמר:

**כל מעשר שני אשר בדרומם של אלו הפירות יהיו מחוללים הם
וחומשם על שווה פרוטה זו¹⁴.**

¹² ר"ה (דף יב:), "שנה שניה מעשר ראשון ומעשר שני שלישי מעשר ראשון ומעשר עני". ופרש"י, מה שנלקט בשנה שניה של שמיטה מעשר ראשון ללוי ומעשר שני בירושלים ומה שנלקט בשנה שלישי מעשר ראשון ומעשר עני. וע"ש בגמרא דילף לה ריב"ל מקראי. ועי' בזה ברמב"ם (מתנו"ע פ"ו ה"ד ומעש"ש פ"א ה"א) וטושו"ע יו"ד (סי' שלא סי"ט).

¹³ במשנה (דמאי פ"ד מ"ג), "רבי אליעזר אומר אין אדם צריך לקרות שם למעשר עני של דמאי וחכמים אומרים קורא שם ואין צריך להפריש (משום דעני הוי בזה מוציא מחבירו והמוציא מחבירו עליו הראיה, רע"ב) ועי' מס' מכות (דף יז.). ועי' קצירת השדה (פ' טו דין יז) דכל זה הוא בפירות דמאי בזמן שכולם הקפידו להפריש תרומה גדולה והרוב היו גם כן מעשרים. אבל כהיום שבעוה"ר רוב עמי הארץ אין מפרישים תרומות ומעשרות ואינם יודעים לחלק בין תרומה גדולה לשאר תרומות ומעשרות, אין לפירות דין דמאי אלא דין ספק טבל וראוי מאד לחשוש לשיטת הפוסקים המחייבים בספק טבל לתת המעשר עני בפועל לעני וכדנתיא בחולין (דף קלד.). רבי יהודה בן אגרא אומר משום רבי מאיר ספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה וכו' דכתיב (תהלים פב, ג) עני ורש הצדיקו מאי הצדיקו צדק משלך ותן לו. וכן דקדק הרש"ש על התוס' ב"ב (דף פא:.) ד"ה אלא בתירוץ השני, דבספק גמור צריך לקיים מצות נתינה, ע"ש. וע"ע בתשובת מרן הראש"ל הגרע"י שליט"א בתנובות שדה גליון המאה.

¹⁴ מה שנקט כאן רבנו "במעשר שני" יכול לחלל על כמה מינים בפעם אחת וכו', נראה דלאו דווקא הוא, דה"ה בתרומה גדולה ומעשר ראשון ותרומת מעשר, כמו שנראה מדברי רבנו בסימנים ה' ו' ז'. וכן המנהג כהיום לציין בנוסח אחר כל קריאת שם "כל מין על מינו", וכן הוא בנוסח החזו"א וכן כתב הגרש"ז רווח שליט"א בספרו קצירת השדה (פרק טז דין ו) וע"ש בנוסח המוצע בסוף הספר שם. וכוונת רבינו שבחילול מעשר שני אין צריך להוסיף כל מין על מינו, אלא אומרים וכורכם כאחד, שכל קדושת המעשר שני שיש לפניו יהיה מחולל על הפרוטה.

דינים ומנהגים לחג השבועות

דיני סעודת החג ודיני אסרו חג ושאר ימי החודש

דיני סעודת החג

א. חייב אדם לאכול פת בסעודת יום טוב בלילה וביום. ולכן מי ששכח לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון ביום טוב, – אם נזכר מיד כשאמר "ברוך אתה ה'" (לפני שיחתום "בונה ירושלים"), יסיים "למדני חקיד", שיראה כאומר פסוק, ויחזור לומר "יעלה ויבוא". – ואם נזכר לאחר שסיים "בונה ירושלים", יאמר שם בשם ומלכות נוסח ברכה זו: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה, את יום חג פלוני הזה את יום טוב מקרא קודש הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים". – ואם נזכר לאחר שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב", שאמר: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם", ומיד נזכר, יסיים "אשר נתן ימים טובים" וכו'. – אבל אם התחיל לומר: "לעד האל אבינו מלכנו" וכו', אם הוא בחג השבועות, יסיים "הטוב והמטיב", ולא יחזור. (חזון עובדיה, יום טוב, עמוד ש"ז וש"ח).

ב. נוהגין בכמה מקומות לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות וכו'. (הרמ"א בהג"ה סעיף ג'). וכל הפוסקים הזהירו שיש לזוהר בכל ההרחקות שנזהרין בהם כל השנה בין חלב לבשר. ולענ"ד הטוב ביותר לאכול עוגה של גבינה וכדו' עם חלב בבוקר החג, אחר שבאים מן התפילה. ואחר השינה יאכלו הסעודה העיקרית של יו"ט בבשר בקר ויין לשמחת יו"ט, ויכוין לבו לשמים כי קדוש היום לה'.

ג. מצוה לאכול ביום טוב בשר בהמה לקיים בזה מצות שמחת החג, שאין שמחה אלא בבשר בהמה. ומי שאינו יכול לאכול בשר בהמה מטעמי בריאות או כשרות, יכול לקיים מצות שמחה בבשר עוף. – וכן ישתה יין לשמחת החג. – וישמחו בשירות ותשבחות, פזמונים ופיוטים, כל אשר יסודתם בהררי קודש. (חזון עובדיה עמוד ש"ז וש"ח).

ד. ויזהר שלא ימשך יותר מדאי אחר הבשר והיין, וכן ימנע משחוק וקלות ראש, לפי שהשחוק וקלות ראש אינן שמחה, אלא הוללות וסכלות, ולא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על שמחה, שיש בה עבודת היוצר יתברך שמו. (רמב"ם, שו"ע סי' תקכ"ט ס"ג, חזון עובדיה עמוד ש"ט).

דיני ומנהגי "אסרו חג", ושאר ימי החודש

א. אסור להתענות במוצאי חג השבועות, והוא יום "אסרו חג". (ש"ע סימן תצ"ד ס"ג). וכל שכן שאין מספידין בו, אם לא לחכם בפניו, דהספד חמור מתענית. (כה"ח אות מ"ח. חו"ע עמוד שכ"ב). ויש אומרים שהוא הדין בכל אסרו חג. (נ"ש בחזו"ע).

ב. נוהגים להרבות ביום זה קצת באכילה ושתיה. (הרמ"א בהג"ה סימן תכ"ט ס"ב).

ג. יש נוהגים בקהלות מרוקו לעשות ביום "אסרו חג" של שבועות "גניזה" לספרי הקודש שנתיישנו ונתבלו, ועושים לזה כמו "לויה". ומחלקים לכל אחד חבילה קטנה לגנוזה. ואחר כך עורכים סעודה, ושרים ושמחים לכבודה של תורה. ויש במנהג זה הרבה מחביבות התורה וכבודה, שהוא כבוד ה'. וכבר אמרו חז"ל, לוחות ושברי לוחות מונחים בארון. (ש"ת שמוע שלמה ח"ד סי' ז' אות ב').

ד. מנהג הספרדים שלא לומר תחנון ונפילת אפים, ומזמור "יענך ה' ביום צרה", ומזמור "תפלה לדוד", מיום ראש חודש סיון עד יום י"ב בו, ועד בכלל, מפני שחג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה. (ראה מקורות בחזו"ע ע' שכ"ג).

הרה"ג
רבי שניאור ז. רווח
שליט"א

רב במ.א גזר ויו"ר המכון
למצוות התלויות בארץ

אודות כשרות דגים שהוחדרו בהם גנים של דגים טמאים

עש"ק פר' וישלח תשע"ב

לכבוד

הרה"ג רבי רן יוסף חיים מסעוד אבוחצירא שליט"א

מח"ס מריח ניחוח

שלום וברכה!

קיבלתי את האיגרת של כב' ואחר עד עתה, עקב הטירדות המרובות שאני מוקף בהם, ואבקש מחילת כב' על כך.

הנה כת"ר שליט"א שאל על אותה שמועה, שיש המזריקים גנים מדג טמא של נחש מים לדגי הסלמון ושאל כב' אודות כשרות הדגים, ואם יש בהם חשש של טמטום הלב.

הנה תהליך זה הוא הנקרא "הנדסה גנטית" המצוי כיום לרוב, במוצרים מן הצומח [מצוי בקישואים, עגבניות ועוד] ובמזון מן החי ודוגמא מפורסמת היא החדרת גנים של דג סלמון לדגי קרפיון, כאשר החוקרים הצליחו לבדוד את פיסת הקטע של ה DNA המכיל מידע על חלבון מסוים של הדג שהוא הורמון הגדילה של דג הקרפיון. ובנוסף בודדו את הורמון הגדילה שהוא מהיר הרבה יותר של דג הסלמון, והם צירפו את שתי פיסות ה DNA לקטע אחד ובעירוב שניהם מתקבל גן משופר שיהיה אחראי לקצב גדילה מהיר יותר. באמצעות מזרק גנים מזריקים את הגן המשופר לביצית מופרית של דג הקרפיון, והתוצאה היא שלאחר שלשה חודשים דג קרפיון מהונדס גדל ב 70% יותר מאשר דג קרפיון שאיננו מהונדס. כמוכן שהמטרה היא שהתחלופה בבריכות תהיה מהירה יותר כדי לגדל את האוכלוסייה הבאה של הדגים. לעיתים מחדירים גנים של מזון מן הצומח לתוך מזון מן החי, ולדוגמא החדרת גנים של תות שדה השורד

היטב בתנאי קור, המוחדר לדגים כדי שישרדו טוב יותר בתנאי קרה. וכן היא השמועה שמציין עליה כב' ציין במכתבו אודות החדרת גנים של דגי הצלופח [eel] שהם דגים ממשפחת הצלופחים וחזותם כעין נחשי ים, שמהירות גדילתם מרובה ביותר ולאחר בידוד ה-DNA של הורמון הגדילה הנמצא בבלוטת יותרת המוח, הזריקו גנים אלו לדגי סלמון וכך גדלה מהירות גדילתם שנעה פי 15-3 יותר מהר מדגי סלמון רגילים. לתופעה זו יש גם פגמים בשל חולשת הדג, ונעשים מאמצים שדגים אלו הגדלים בבריכות לא יעברו לים הפתוח, כדי שלא יחלישו את שאר הדגים ממין זה הנמצאים בים הפתוח.

דגי הצלופח יש בניהם מינים שיש בהם קשקשים ויש דיון הלכתי לגבם האם אכן הם דגים כשרים, או דגים טמאים, ראה בספרי תולעת שני חלק שני במאמר בסוף הספר על דג הקינג קליפ מה שכתבתי שם אודות הצלופח, וראה תשובתי בספרי "שש משזר" ח"א יו"ד סי' ג [ראה עמ' קג].

והנה בנידו"ד יש כמה דברים לדון, גם אם הדג טהור, הרי הוא מין בשאינו מינו, וא"כ יש לדון בזה מצד איסור כלאים בהכלאה זו. ועוד יש לדון לעניין איסור אכילה האם הדג טמא, אם כן האם לפנינו דג ממין חדש שיש בו גם גנים של דג טמא ויש בו חשש איסור אכילה? ושאלה נוספת ששאל כב', האם יש בזה טימטום הלב, אף אם הדג מותר באכילה?

הנה לגבי הכלאה זו אם יש לאוסרה מדין כלאים, נראה פשוט שאין בזה כל חשש להלכה, ועיקרי הדברים ביארתי בספרי שו"ת שש משזר ח"א או"ח סי' יב, לגבי הזרקת מין לימון לאתרוג, ושם הבאתי את דברי החזו"א זצ"ל בהל' כלאים (סי' ב' אות ט"ז בד"ה והנה) שכתב וז"ל אם מרכיב דבר שאין צומח אלא שהוא נבלע באילן ומטיב צמיחת האילן מותר, עכ"ל. ואף שהבאתי את דברי הגרשז"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה [תנינא סי' צ"ז אות כז ובמהדורה אחרת סי' ק אות ז] שמדבריו נראה שחולק על הדברים, וכותב שנראה דאסור אף אם ההרכבה היא רק על ידי זריקה של מיץ אשר אם היה זורע את המיץ באדמה לא היה צומח כלל, כי סוף סוף "השדה" זרועה משני מינים. מ"מ להדיא שם פסק הגרשז"א זצ"ל שבבעלי חיים אין בזה איסור של כלאים, דאין בעצם העשיה שום איסור של הרבעה כיון שזה רק ע"י העברת "חומר" ממין אחד תוך מין בעל חי אחר, ורק בהרכבת עצים אסור וכאמור, משא"כ בהרבעה הרי התורה אמרה "בהמתך" ואין זו בהמה ואין זה שייך כלל לאיסור הרבעה, דאסרה רק שתי גופות ממש". הנה אם כן לגבי בעלי חיים חזינן שאין בזה איסור כלל. והבאתי עוד מהספר הליכות שלמה על מועדי השנה שיו"ל ע"י נכדיו בהלכות ארבעת המינים (פרק עשירי סעיף ט"ז), מה שהביאו מחידושי על מס' כלאים בכת"י, שע"י זריקה למין אחר גם בהרבעה אין בזה איסור כלל. וגם לדברי מסקנתו שם, שהיכא שהתוצאות ניכרות היטב שפיר שייך לגבי עצים איסור כלאים. מ"מ בנידו"ד של בעלי חיים שכל האיסור הוא בגופות ממש, לכאורה אין כאן איסור כלל, ועוד שאין זה ניכר כלל לפחות בנידו"ד שכל המטרה לענין מהירות הגדילה ואין ניכר בפועל כלל. ובר מהכי כבר הורה מו"ר הגאון הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א בספרו שו"ת כרם שלמה ח"ב כלאים סי' א, שאין בהנדסה גנטית איסור כלאים ומותר להחזיר גנים ממין אחד למין אחר, ואפילו בצמחים, דבכל כלאים שאסרה

תורה הוא באופן ובצורה של כלאים ולא בעירוב אבקה או גנים, שאינם ראויים להצמיח לבדם. מכל הנ"ל ברור שבנידו"ד שבבעלי חיים איירי ולא אסרה תורה אלא בהרבעה ממש והיינו כמכחול בשפופרת וכלשון החינוך במצוה רמ"ד, והסכימו לזה כל הפוסקים, וכן באחרונים אף שמצינו דיעות שונות גבי עצים, מ"מ לגבי כלאים בבעלי חיים כו"ע יודו שמוותר, ואין בזה איסור כלאים כלל.

ועל כשרות הדג גם כן נראה ברור שאין בזה כל חשש, שהרי דג טהור עם סנפיר וקשקשת לפנינו, והם הסימנים שהקפידה התורה לציין שיהיו עבורנו סימן ברור האם הדג כשר או לאו. ואף שמורכב בו גם DNA של דגים טמאים, מ"מ הקשקשים שלפנינו מעידים על כשרותו של הדג שעל כך הקפידה תורה. ואף אי נימא שההכלאה הייתה באופן האסור מבחינת כלאים באופן שהייתה הרבעה ממש, – מלבד מה שיש לדון אם הסלמון היא האם והיא היא המולידה. ואם כן כל היוצא מן הטהור טהור, (אלא שיש לדון האם רק בהמלטה ישירה יש דין זה או גם ביוצא מן הביצה, ואכמ"ל). – מכל מקום כיון שדגי הסלמון שלפנינו יש להם קשקשים, והם מהווים סימן שהדג הוא כשר, ועל כך הקפידה תורה, עד כדי כך שאף דג שאין לו קשקשים כעת, והוא עתיד לגדלם לאחר זמן, הוא כשר כבר מתחילתו, וכן להיפך אם הוא משירם לאחר זמן, וכלשונו של הרב חת"ס ביו"ד סי' עה, "איך אפשר ששעה אחת יהיה טמא ואח"כ יחזור להיות טהור", אם כן כאן שיש לדג קשקשים כל זמן גידולו, מתברר שההנדסה הגנטית לא שינתה את מהות הדג עד כדי כך שהוא איננו כשר, שאם כן היו הדברים היה צריך לגדול ללא קשקשים. וכמו שאנו רואים בעינינו היום, שמבצעים הנדסה גנטית בדגי קרפיון, ואחד לכמה אלפים של דגי קרפיון אנו נפגשים בפגם גדול שנגרם לדג, עד כדי כך שהוא חלק לחלוטין ללא קשקשים כלל, והוא אכן דג טמא, הגם שהוא מזוהה בוודאות כדג קרפיון, אך ההנדסה הגנטית שינתה את הגנים לחלוטין עד שדג טמא לפנינו, אך בדגי הסלמון שיש להם קשקשים לפנינו לא נשתנה דינם כלל והם כשרים באכילה ללא חשש.

ואם תבוא לדון מהמבואר בשו"ע יו"ד סי' ס סעי' ג בדברי הרמ"א אודות בהמה שנתפטמה באיסור, הנה הרמ"א כתב שם שבהמה שנתפטמה בדברים האסורים מותרת. אבל אם נתפטמה כל ימיה רק בדברים האסורים, אסורה. עכ"ל. הנה נידו"ד אינו דומה כלל להנז' ואף שכל ימיה גדלה עם אותו DNA מן הדג הטמא, עדיין אין זה בגדר נתפטמה ואף אין זה בגדר אוכל, ובוודאי שהיה הדג גדל גם מבלי גנים נוספים אלו, ולא גרע מזו"ג שמוותר. [ועל דברי הרמ"א הללו יעוי' בשו"ד שם ס"ה, ומש"כ על דבריו בתפארת למשה על יו"ד בסי' זה ועי' עוד על דברי הרמ"א הללו מש"כ לבאר באריכות הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה ח"א סי' קמ"א בתשובה אודות ההיתר של בשר בהמה שאכלה חמץ והיתר החלב שלה, וכן בהיתר העופות, עי"ש]. ואף שבהמה שאכלה איסור נתעכל במעיה ופקע האיסור [ראה אגרו"מ שם] ובנידו"ד הגנים נותרים בדינם עד סוף חייהם, מ"מ אין בשר הדג נעשה מגוף האיסור, רק שהוא סיבה ונותן כח לדג להרבות בשר ולהתפטם. [עי' בשו"ת דברי מלכיאל חלק ד סימן נו בסוד"ה ומש"כ החת"ס]. שהרי הגנים לבד לא גורמים לדג לגדול והוא חייב את המאכל שלו כדי לגדול, רק שמזרזים הגדילה יותר מהר, ואין בכך כל חשש וכל דמיון לבהמה שנתפטמה, כיון שכאמור גנים אלו אינם מפטמים כלל את הדג, אלא הוא

מפוטם מהאוכל שהוא אוכל, והם רק מסייעים לזירוז גדילתו, ואין כאן בית מיחוש כלל. [ולהסוברים שיש איסור בבהמה שנתפטמה, אם הוא מן התורה או מדרבנן ראה מש"כ בשו"ת הר צבי יו"ד סי' נג. ובספר תשובות והנהגות כרך ד סי' קפד בד"ה ובעיקר הדין].

והנה אחר שראינו שאין כאן כל איסור כלאים, ואין כאן איסור כלל בדג הסופי המונח לפנינו כיון שכל סימני טהרה עליו, לכאורה גם אם כאשר אוכלים את הדג, גם אם הגנים בסופו של דבר נותרים בדג ואנו אוכלים גנים אלו, לכאורה אין מקום לאוסרם כלל, כי הרי אינם דבר מאכל כלל, ולמעשה אינם נראים בעין רגילה כלל [עי' בדברי הגרשז"א זצ"ל בתשובתו במנח"ש הנז' ודו"ק], וא"א להגדירם כאוכל, ובשר הדג שלפנינו ודאי שהוא מזרע אב ואם של דג הסלמון, רק שכאמור אל הביצה מזריקים גנים לשנות את קצב גדילתו, ובפועל הדג שלפנינו כל סימני טהרה יש לו, והוא מותר באכילה.

ואמנם בסוגיא דטמטום הלב, אני נבוך מזה כבר זמן ולא רציתי לפרסם הדברים עד שישמע קולם והכרעתם של גדולי דורינו שליט"א, שהרי בפועל האוכל מדג זה, נכנס אל גופו גם אותם גנים שמקורם מדג טמא, אמנם בכמות מזערית עד מאד, וכלשונם של החוקרים, אך מי יימר לן שאין כאן חשש של טמטום הלב, שהרי כידוע גם דברים המתירים מעיקר הדין וההלכה מצאנו שמטמטמים את לבו של אדם ויש להיזהר בזה, ואפילו לקטנים שיונקים מצאנו שיש להיזהר בזה אם המניקה אפילו נאלצה לאכול דבר אסור, וכידוע. וענין טמטום הלב יש להיזהר בו הרבה, שהרי הוא ענין של מציאות ואפילו כשנעשה בשוגג, ועי' בספרי תולעת שני חלק א פ"ב ס"ב שהבאתי דברי האור החיים הקד' (ויקרא פי"א פס' מג) שצריך להזהר לבל יכניס לפיו חרק, אפי' בהיסח הדעת, כי התיעוב יעשה מעשהו בנפש האדם אפי' בהיסח הדעת. אלא שישתנה הפגם, במעשה מזיד, תעשה נפשו שקץ. ובשוגג, תטמא נפשו ותטמטם. ועל כן צריך כפרה אם נכשל בעון שרצים בשוגג. ועוד הבאתי שם שמכל מקום אם נכשל בעון זה באונס גמור, כתב רבנו הב"ח זצ"ל בשו"ת רב פעלים ח"ד קונטרס סוד ישרים ח"ד סי' ה שאין נפשו נטמאת בכך, ואינו צריך כפרה. וביאר דבריו שם בזה"ל: "בריה טמאה וכן בשר נבלה וטריפה אין גופם מטמא נפש האדם ואע"ג דכתיב בהו ונטמאתם במ אין הכוונה לומר שגופם מטמא נפש האדם. אלא כל דבר אסור וטמא שורה עליו כח רוחני של טומאה וכשאדם אוכל אותו שורה אותו כח הטמאה על האדם ונכנס בו ומטמאו. אמנם אם הוא אנוס גמור שאינו יודע כלל מן האיסור והטמא וגם אין לו לתלות בו גרמא שהוא גרם לעצמו שיכשל בשגגה או אם אכל אותו דבר האסור והטמא לא ישרה על האדם אותו כח הטומאה של אותו דבר ואין רשות לכח הטומאה ליכנס בו ולא להיות נוגע בו", עכ"ל. ואמנם ראיתי בשו"ת דברי יציב חאו"ח סי' רס שכתב דיש מקום לומר דשייך טמטום הלב גם בחשיב"ס האוכל דברים האסורים מחמת אונס, יעוי"ש. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב חיו"ד סי' יג.

ואמנם היכא שהבהמה או העוף או הדג אכלו בדרך המקרה מאכלים אסורים לית מאן דפליג שלא שייך בזה איסור או בית מיחוש כלל ואף לא חשש לטמטום דאל"כ לא שבקת חיי לכל בריה, שהרי כל העופות מנקרין באשפה, והדגים בולעים דגים טמאים ותולעים לרוב ומתעכלים בגופם, וזה ודאי מותר, אף לכתחילה, וכמבואר

בפתחי תשובה ביו"ד סי' ס סק"ב ובשאר אחרונים. אולם היכא שיש גנים מבעלי חיים טמאים שנמצאים בבע"ח הטהור כל חייו, ואף לאחר מותו ובסוף מגיע אף לפה של האוכלו, שמא בזה יש לחשוש לטמטום, שהרי כידוע גם בדברים המותרים מן התורה ומדינא דשו"ע יש לעיתים חשש של טמטום הלב, וכמבואר בכמה מקומות ועי' בזה בשו"ת משנה הלכות ח"ט סי' קס. ועוד.

ובאמת שמצאתי לכמה מאחרוני דורינו שדנו בזה, ונראה שחששו לדבר הראשון ראיתי מה שכתב בשו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן צח) וז"ל: "ואשר שאל בענין שמפסמים העופות ומגדלים אותם ע"י תערובת שנעשה מנבלות וטריפות ושרצים וכו' – הנה איני בקי כ"כ בתעשילי זו, אמנם בעיקר הדבר כבר ידועים שיטות הפוסקים ביו"ד סי' ס' בזה בענין פטום באיסורים ורוב הפוסקים אוסרים לכתחלה ומתירים – דיעבד, ולפי מה שאמר כ"ת בערך שלישי ממאכלם מזה והוא מיום ליום ולי"א גם כזה נקרא פטום, ואין ספק שהדבר גורם תיעוב לנפש ופגם, ובדואי בגדר מצוה הוא לשנות הנהוג בזה, ועי"ז להסיר עוד גורם של טמטום הלב, ע"כ מחזיקנא טיבותא למע"כ שרצה לפעול ע"מ לשנות מנהג הלא טוב הזה, וכבר ידוע הוראות הגאון מהרש"ק זי"ע שאסר פעם עוף שראה אותה שמן ביותר ואמרו לו שהוא מפיתום של איסור, ומי יודע כמה רעה גורמים נצוצי האיסור האלה, ומכל מקום אם יש עוד דברים בגו ולא באו עי"ז דברינו אלה בשלימות נא יודעני דבר". עכ"ל. ומשמע מדבריו שאף באופן שהותר בדיעבד מ"מ יש מצוה להסיר עוד גורם של טמטום הלב, ואמנם היה אפשר לומר שכ"ז איירי בנידון שאלתו שזה מהוה שלישי ממאכלם שמתפסמים מזה וכו', אך בנידו"ד לכאורה אין הם מתפסמים כלל מאיסור, ואדרבה דגי בריכות ששם גדלים סלמון אלו מקבלים מאכלם באופן יזום ע"י המגדלים ולא ככל דגי הים שניזונים גם מדגים טמאים בין שאר סוגי מאכלם, ואין נידו"ד אלא כמו ויטמנים שמקבלים לזירוז הגידול. אך שוב מצאתי שכתב בעל שבט הלוי תשובה אחרת משנת תשנ"ח ונדפסה בח"י סי' קיג, וז"ל שם: "יקרתו והקונטרס קבלתי, הנה נתעוררתי ע"י מע"כ ת"ח מופלג וממונה על בתי מטבחים של עופות, וגם בקי היטב בענין גידול העופות הטהורים באה"ק, ע"ד המכשלה שהתחילה להתפשט מאד בתקופה האחרונה שמרכיבים זע"ז, מינים שונים של סוגי התרנגולים, וזה כדי לפי דבריהם לשבח המין ולערב גנים שונים כדי לזכות בשבח ממון במכירת העופות. ונתברר למעלה מכל ספק שמינים שמרכיבים לפעמים הזכר הוא ממין תרנגול עוף שאין לנו מסורה עליו ובמשך הדורות מדקדקי ההלכה פרו ממין זה. והיות כי אנו נמשכים אחרי פסיקת רבינו הרמ"א ביו"ד סי' פ"ב בסימני עופות דאין לסמוך ע"ז ואין לאכול שום עוף אלא במסורה שקבלו שהוא טהור, וכן נוהגים, ואין לשנות ע"כ. וגם לדעת רבינו הב"י בשו"ע שלא נחית לזה, היינו בעופות שבדקנו אותם ונמצאו כל הג' סימנים של טהרה בגופם, זפק וקורקבן נקלף, ואצבע יתרה, אשר זה מספיק לשיטת רבינו משה בר יוסף הידוע בפרק א"ט שמזה מוכח שאינו דורס ג"כ, אבל למעשה חשש רבינו הב"י גם לדעת רש"י דגם זה לא מספיק ובעיני ידיעה ברורה מכל ד' סימני טהרה. והיות כי הדברים נמסרים כהיום ביד מגדלי העופות שאין להם שום ידיעה בשטח זה גם אם הם שומרי תורה ומצוות ומכ"ש האחרים שרחוקים מזה, א"כ דבר חמור לפנינו שמתערבים מינים שאינם בדוקים בטהרתן עם המינים המקובלים, ונמכרים ונשחטים הגידולים אח"כ בתור עופות במסורה בלי להרגיש. וגם אם ננקוט בהוראת מרן הח"ס

יו"ד סי' ע"ד בענין בר אווז הבר שהרכיבו על בר אווז ביתי, ובר אווז הבר אין אוכלים מדין שלילת מסורה, והתיר הביצים והאפרוחים, הנה כל הצירופים שצירף שם הח"ס לא שייכים בידון. וכיו"ב בתשובת בית שלמה יו"ד ח"א סי' קמ"ד שמצדד כנ"ל, אבל לא רצה להקל למעשה בנולדים עצמם [מלבד הביצים] רק בצירוף הסכמת גדולי הדור, יעשה"ה אריכות דבריו. והנה הגאונים האלה מדברים עכ"פ מעופות שחסרים מסורה אבל אין פקפוק בסימנים כי נתבררו, ואעפ"כ נתקשו להתיר מכח חסרון המסורה אעפ"י שהמדובר רק בזרע הזכר ואיכא צד דזו"ג, וגם צד אין חוששין לזרע האב, עיין ה' בדבריהם הק' ובשאר רוב ספרי גדולי אחרונים שדנו בזה. אבל נדון שלפנינו כבר כתבתי דהוא משגה חמור דנעשים הדברים עי"ד אינם בקיאים כלל, וגם הוא דבר תמידי, וכבר כתבתי בעניי בכמ"ק שאין להעמיד הנהגת הכלל על דברים של דיעבד, ובפרט לענין קדושת האכילה, ונתרבה מיום ליום שמרכיבים המינים, בלי להודע מה מרכיבים, והדברים יבואו ח"ו למכשול גדול באיסור מאכלות. ע"כ עלינו להתעורר ולעמוד בהשגחה חמורה שלא להביא לשחיטת עופות רק ממקור שהוא בדוק מחשש תערובת מינים, ושהאפרוחים גדלים רק ממין שהמסורה ברורה בלי פקפוק בין מצד הזכר ובין מצד הנקבה, – והשי"ת יצילנו ממכשולים ופגיעה ח"ו בקדושת ישראל". עכ"ל. הרי שחשש גם מצד איסורים ממש וגם אם מותר בדיעבד חשש משום קדושת האכילה, בנידון של החדרת גנים ממין טמא למין טהור.

וביותר מכך מצאתי שכתב בספר תשובות והנהגות (כרך ד סימן קפב) שאחר שעורר שסיבת ריבוי הטריפות בזמנינו, היא משום שהיום נתפשט הנדסה גנטית, היינו שמוסיפים גנים שמשנים טבעם, וכו', והוסיף וכתב שהיום כל המדינות משתתפות במחקרים ונסיונות מדעיים כולל מדינות כמו סין והודו שמצוי שם גם בע"ח טמאים, אם כי עד היום לא גרמו עדיין לחששות מעשיים כיון שיש בהם כל סימני טהרה, (רק לדעת המומחין אין הבשר הזה משובח עם כל הויטמינים וכדו' שיש לו בטבע), וראוי לעמוד על המשמר. ופורסם שבסוגים מסויים של דגים בכחם לשנות ולגרם לדג טמא שייולד עם הסימנים הכשרים, ולכן חובתינו לבדוק ולחקור תמיד כשמשנים הטבע, ועלולים אנו לעמוד בקרוב בפני בעיות כשרות רבות ומיוחדות הנובעות מסיבה זו. עכ"ד, הרי שמשמע מדבריו שכל עוד שיש סימני טהרה לפנינו אין לחשוש. אולם בתשובה אחרת באותו כרך (סי' קפד) יצא במכתב גלוי ושם התריע אודות מה שנפוץ לאחרונה "הכלאה גנטית", היינו שמשתילים או מזריקים גנים בעוף ועי"ז משביח התרנגול, ומגיעים לארץ תרנגולים כאלו מכמה מקומות בחו"ל, ודבר זה גורם למהפכה בענף גידול התרנגולים. ומסתפקים אולי ההכלאה היא מגנים של מין טמא, וכו', וכתב שלפי מה שהוא מבין אמנם ה"גנים" הללו הם מיוחדים לשיפור התרנגול ופועלים היטב, אבל מ"מ לא דמי לזרע או ביצה מתרנגול שעיקר יצירת הולד הלוא היא ממנו, ולכן חוששין לזרע האב, אבל כאן התרנגול הוא התרנגול הרגיל שנפוץ בארץ ישראל, רק ב"השתלה גנטית" משנים ומשפרים את תכונותיו ולפעמים גם מראיתו משתנה קצת, אבל נראה שבזה לא נאסר התרנגול, ורק אם התרנגול לפנינו ניכר בכל סימני טומאה יש לאוסרו, אפילו שעבורו ודאי מטהורים, שהסימנים אוסרים, עיין תוס' נדה נ: (ד"ה תרנגולתא דאגמא), ובתרנגולים שלפנינו לא נמצאו סימני טומאה. ומה שהרמ"א אוסר כל עוף שאין לנו בו מסורת, היינו דוקא במין חדש המשונה מהמינים המסורים לנו, אבל כאן התרנגולים הלא הם אותם המצויים

ומקובלים אצלנו מדור דור, אלא דיש לחוש שמא נשתנו קצת מטבעם הקודם ונאסרו, בזה נראה דאפילו אם נאסור את אותם התרנגולים שנמצא בהם שינוי, לא נאסור את כל העופות, כיון שאין כאן מין חדש שונה, וכל העופות שלפנינו נראים כמאז ומעולם והם בחזקתם בלי שינוי. והוסיף שם בתשובה לתאר מה שהציע פרופסור אחד להכניס לתרנגולים גנים של עכבר שזה יסייע למהר גידולו של התרנגול, וכתב ע"כ שאף שכנראה הם עומדים עדיין בשלב של מחקרים בלבד, מי יימר שלא נגיע לכך. והקדמונים הביאו שאם תינוק יונק מגויה אף שמן הדין אין בזה איסור, מ"מ הלוא אוכל דברים טמאים שמטמטם את הלב ומוליד בו עי"ז טבע רע ר"ל, עיין רמ"א יו"ד ס"ס פ"א, ומי יודע אם הפעולה הזו, לשלב גנים של עכברים שמשנה את טבע התרנגול עד כדי שמורגש בהתרנגול, לא מוליד טבע רע באלו שיאכלו מבשר התרנגול, והרמב"ם בתשובה כתב שבאכילת מאכלות אסורות עלול לבוא לידי מחשבות כפירה (וזנות) ר"ל, ומטעם זה לבד ראוי לנו לעמוד על המשמר, אף שאין שום סימנים של טומאה כלל, מ"מ האוכל הזה מאוס ומשקף נפש ישראל קדושים. והוסיף עוד שכמובן שהשפעת העכברים או צפרדעים המורכבים לא ניכר בסימני התרנגול, [רק אולי בבדיקות מעבדה], ואם כן אף שאין סימני טומאה כלל, אם אין פיקוח עלולים ליכשל. והוסיף שם לדון על עיקר הדין, וכתב גבי חוששין לזרע אב, את דברי הגר"ח מבריסק שזה שייך רק לקבוע אם הוא מין טהור או טמא או אם הוא בהמה או חיה, ואם בנידו"ד שאינו אלא גורם שינוי בתכונות ואין יסוד לאוסרו. והוסיף עוד שאולי אם נדע בבירור שע"י הנדסה גנטית ממין טמא השמינו אותו, יהיה מקום לדון מצד נתפטמה כל ימיה באיסור דאשרינו, וד"צ"ב, עיין יו"ד סי' ס' ס"א בהגה"ה, וכמדומני שנתפטמה כל ימיה באיסור אינו אלא איסור מדרבנן, וכהיום בודאי אין לאסור מצד זה שאין עוד ריעותא ולא איתחזק שמפטמים בעופות טמאים כלל. ובסוף דבריו כתב שהשאלה הזו לא תישאר רק בנוגע לתרנגולים רק הנדון יגיע גם לבהמות, ואף שחז"ל אמרו שאין טהור מטמא מתעברים, היינו שאין מזדווגים זה לזה, אבל ע"י הנדסה גנטית לא שמענו, ויתכן מאד שעלולים ליקח גנים מחזיר שתכונתו שהוא אוגר שומן הרבה בגופו כדי להשמין בשר כשר, ולעולם לא נכיר הדבר, וחובתנו לעמוד על המשמר כהנ"ל. ובסו"ד הציע בזה כמה הצעות הלכה למעשה, עי"ש.

הרי שמדבריו נראה שהגם שמעיקר הדין נראה שמוותר כל עוד שסימני טהרה לפנינו, ובפרט בדגים מסוג הסלמון שכולם נמצאים עם קשקשים גדולים ללא יוצא מן הכלל. [ומה שחשש לבהמה שנתפטמה, לכאורה כבר כתבתי לעיל שמשו"ז אין חשש כי אין הדג מתפטם מגנים אלו, אלא מאכילה רגילה, רק שגנים אלו עוזרים לו שהגדילה תהיה מהירה יותר, כלומר שהתגובה לגדילה מחמת האוכל תהיה עם תוצאה מהירה יותר, אך לא שהאיסור מפטם את הדג ממש]. ומ"מ חשש והציע הצעות למעשה לפקח שלא יעשו שום הרכבה מהדברים האסורים.

וזהו הגדר שכתבו חכמי המוסר והמחשבה של חולין שנעשה על טהרת הקודש, וכמו שהביא בעל הלבושי שרד בספרו "מגילת סתרים" לבאר את הפרק הראשון שבתהילים והביא שם מדברי השל"ה שגם במצות ל"ת צריך לעשות כך בהתעוררות הלב כמו שאמרו רז"ל (ספרא, רש"י ז"ל – ויקרא כ, כו) אל יאמר אדם אי אפשי

בבשר חזיר אלא אפשי ומה אעשה שאבי שבשמים גזר עלי, ואז לא די לו במה שנאסר בפירושו, אלא מוסיף ועושה אזניים לתורה ופורש מחמישים שערי היתר בשביל שער אחד של איסור, ונקרא חולין שנעשה על טהרת הקודש, והיינו 'ועלהו לא יבול' – הכל עושה על טהרת הקודש אפילו מה שאינו צריך מחמיר על עצמו. ואז 'וכל אשר יעשה יצליח' פירוש בכל מה שמקיים מקבל שכר אף על הלאווין, כי מי שאומר אי אפשי בבשר חזיר אינו מקבל שכר על הלאווין, אבל מי שהוא מקיים גם הלאווין בהתעוררות הנ"ל מקבל שכר גם על הלאווין. ועו"ע שם בדבריו הנפלאים.

ואמנם אמרתי שיש צורך לבדוק עד כמה מחקר זה בפועל נפוץ היום בבריכות הגידול, כי לפי המידע שקראתי במחקריהם מטררתם להפיצו בקרב המגדלים, ועפי"ז יש צורך לחשוב אם יש לאסור בזה כדי שחלילה לא נהיה כחוכא ואיטלולא לאסור דגים שכל סימני טהרה עליהם, ונתיר את אלה ונאסור את אלה, וכבר כתב הגאון בעל דברי מלכיאל (ח"ד סי' נו) בתשובתו המפורסמת אודות העופות שחרטומיהם שחורים שיש שאוסרים אותם מפני החשש שבאו מבר אוזא, והוא האריך למעניתו להתירם כפי מנהג מקומו, וכפי שהתירם החת"ס ועוד, ובסוף דבריו כתב וז"ל: "ובמ"ש הח"ס ושאר אחרונים בענין זה להתיר משום זוז"ג יש לדון דהא כתבו הפוסקים בסי' קמ"ב ס"ד שזוז"ג אסור לכתחילה וכ"כ האחרונים בסי' ס' ס"ב ע"ש בפמ"ג לענין בהמה שנתפטמה באיסורים שיהא אסור לקנותה. וא"כ גם בנ"ד נימא הכי. וצ"ל דכיון דהכא הענין נוגע למין עופות שחרטומיהן שחורים. הוי זה כדעבד. כי זה יהא כחוכא ואיטלולא להורות במין אחד שזה אסור וזה מותר. וע' עירובין (דף ע"ו ע"א) ובחיבורי ח"א סי' כ"ג. ורק בדבר שבא במקרה כגון בהמה שנתפטמה או באפה פת בגחלים של איסור שייך לחלק בזה. ויותר נראה דלהכי לא דברו בזה משום דהרבה פוסקים ס"ל דמותר אף לכתחילה. ובפרט דהכא יש כמה סברות להתיר גם בלא סברא דזוז"ג הלא בספרתם. ולא אאריך בזה באשר כי לענ"ד פשוט שמותרים" עכ"ד. וכוונתו בנדון שלו שיש בזה כמה היתרים, אולם בנדו"ד שיש ודאי גנים מדגים טמאים, אמנם מעיקר הדין וההלכה נלענ"ד שאין בזה איסור, אולם מחמת החשש של טמטום הלב, נראה שיש לחוש, ובפרט במאכלות האסורות, וכפי שהבאתי בארוכה בהקדמה לספרי תולעת שני חלק שלישי, שהגם שבהם גם יש ניצוצות שנפלו לשם, אולם כל אכילה שא"א לברר ממנה את ניצוצות הקדושה, אזי כל האוכל הוא ללא התכלית העיקרית, ואדרבה במקום לתקן את חכמתו ושכלו הוא מקלקל אותם, והם דברי הגמרא ביומא (דל"ט ע"א) שהאוכל שרץ נפשו תטמא ותטמטם. ורבינו האור החיים על הפסוק בפרשת שמיני (יא, מג) כתב, שהאוכל במזיד נפשו תיעשה שקץ ובשוגג תטמטם. ואם כך בשאר מאכלות אסורות ק"ו בשקצים ורמשים שמאוסים והם הירידה הפחותה ביותר והוא כליון שאין אחריו תקוה וכדברי בעל האור החיים הקד' בפרשת בראשית (פ"א כ"ח), ע"ש.

והנה כל הדברים הנז' הם בעיקר הצורך במעקב על המתפתח בתחום זה ובעיקר על העתיד, שבעז"ה לא יבוא. כי נכון להיום בתאריך כתיבת תשובתי זו, דגי הסלמון מבריכות הגידול [שרק שם שייך כמובן הנדסה גנטית] עיקר מקורם מנורבגיה ומדרום אמריקה, שרשויות הבריאות באותן מדינות אינן מאשרות עדיין את ייצורם למסחר ושיווק [כן העליתי מבדיקה עם היצרנים הגדולים בעולם שהצלחתי לשוחח עמם], כך

שנכון להיום ב"ה אין כל חשש. [ובדגי סלמון מן הים כאמור אין חשש של גנים אסורים, אך יש חששות איסורי תורה של תולעי אניסאקיס רבים ויש להימנע מאכילתם כלל, ששם אינם רק מטמאים ומטמטמים את לבו של אדם, אלא שעובר עליהם בלאווין רבים, ויש להזהיר על כך את הרבים, הגם שלצערי יש כשרויות שממשיכות לתת כשרות מהדרין על דגים אלו, ואף מעזים לכתוב על הדג נבדק מחשש תולעים, ולצערי אין אפשרות לבדוק דגים אלו כי בדגי הסלמון יש להוריד את העור ולבדוק עם תאורה מיוחדת כיון שצבע בשר הדג מקשה מאד על הבדיקה, ונתינת כשרות על דג זה עם עור, כמוהו כדין גט המזויף מתוכו, והיי"ת יצילנו מאיסורים הרבים שיש בהם בוודאות].

ויהי"ר שלא ניכשל, ונזכה לשמור על טוהר הלב וטהרת המחשבה, שלא תסור ממנו יתברך וממצוותיו שציוונו ברוב אהבתו אלינו.

בברכה

שניאור ז. רווח

נקבו בארץ ונופו בחוצה לארץ

(גיטין דף כב. - חולין דף קיח.)

הנושאים הנדונים:

- כשהעציץ בארץ ונופו נוטה לחו"ל או איפכא מה דינו לענין מצוות התלויות בארץ.
- קישות הנטוע בעציץ שאינו נקוב וחלקו יוצא חוץ לעציץ מה דינו לענין מצוות התלויות בארץ ולענין טומאה.
- ומה הדין בקישות הנטוע בעציץ נקוב.

א. גרסינו בגיטין (דף כב.), "נקבו בארץ ונופו בחוצה לארץ, אביי אמר בתר נקבו אזלינו, רבא אמר בתר נופו אזלינו". בדאשרוש כולי עלמא לא פליגי, כי פליגי בדלא אשרוש וכו'".

ופרש"י, "בתר נקבו אזלינו, שמשם הוא יונק וחייב במעשר. בתר נופו אזלינו, ופטור מן המעשר מן התורה בחוצה לארץ. בדאשרוש, חוץ לנקב בתוך קרקע ארץ ישראל, כולי עלמא לא פליגי, דלא אזלי' תו בתר נוף הואיל ומחובר ממש בארץ".

ויש לדון האם לדעת אביי דאזלי' בתר נקבו, זהו דוקא באופן שחלק מעיקרו של האילן שבתוך העציץ נמצא בשטח א"י, או גם אם האילן כולו שבתוך העציץ נמצא בחו"ל, ורק נקבו של העציץ נמצא בא"י וכגון בעציץ ארוך, ג"כ אזלי' בתר נקבו.

ומלשון הגמ' שאמרה נקבו בארץ וכן ממה שאמר אביי דבתר נקבו אזלינו משמע בפשטות דאף אם העיקר עצמו בחוצה לארץ בתוך העציץ רק שהעציץ ארוך ונקבו בחלק שבארץ ישראל ג"כ נחשב כארץ ישראל אליבא דאביי. ויל"ע.

ועי' ברש"י ד"ה נקבו בארץ, "נוף הזרעים נוטה חוץ לעציץ חוץ לגבול". משמע דאי הוי חוץ לגבול אבל בתוך העציץ עדיין ל"ח נופו בחו"ל ולא פליגי בזה רבא.

¹ והלכתא כרבא

[ויש בכך חידוש טפי, דאף לרבא דאזלי' בעלמא בתר נופו ולא חשיב לי' נקבו יותר מנופו, מ"מ היכא שכולו בתוך העציץ ואין נופו באויר חו"ל, אף שהוא עצמו כולו בחו"ל, מ"מ אזלי' בתר נקבו אף לרבא].

ב. בתוס' שם ד"ה בתר נקבו אזלינן כ', "למאן דאמר בהעור והרוטב (חולין דף קכח). בקישות הנטוע בעציץ שאינו נקוב ויצאה חוץ לעציץ (ונחשבת כמחובר, לפי שיונקת ושואבת מז הקרקע שחוץ לעציץ), הטמא בטומאתו והטהור בטהרתו, ה"ה אם עציץ בחוצה לארץ ונופו נוטה לארץ דמהני יניקת הנוף לענין נוף גופיה וחייב במעשר. מ"מ לא חשיבא יניקת הנוף כיניקת השורש דהא לא מטהרה יניקת הנוף מה שבתוך העציץ והכא מחייב נוף מחמת יניקת העיקר".

והנה כל דברי תוס' לחלק בין יניקת נופו ליניקת נקבו הוי לכאוף אליבי' דאביי דאזלינן בתר נקבו, דמ"מ היכא שאין נקב ואזלינן בתר נופו מ"מ ל"ה כמו שאזלינן בתר נקבו במקום שיש נקב. אבל לרבא דבתר נופו אזלינן ולכאוף מהני לכל העציץ וגם לעיקרו שבארץ, לכאוף אין חילוק בין נופו לנקבו ונופו מהני להכל כמו נקבו. וע"כ דרבא לא כר"ש דחילק בין הגדל בטומאה לגדל בטהרה. אלא שזה דוחק ואדרבה עד שתוס' בא ומבאר שי' ר"ש אליבא דאביי ונצרך לחלק בין כח נופו לכח נקבו אליבא דאביי לפי ר"ש, ה' לו לתוס' לנחות עוד יותר דרבא ודאי לא כר"ש.

אכן עי' במהרש"א דביאר בתוס' דבריו קאי על אביי אבל לרבא דאזלינן בתר נופו ולא בתר נקבו היינו היכא שכל גופו בחו"ל ורק שיונק מן א"י כיון שהנקב בא"י, אבל לגבי מה שבתוך א"י ל"מ נופו. ולפי"ז שפיר שי' ר"ש שחצי דלעת בתוך העציץ לא מהני נופו כלפיו. אבל לאביי דאזיל בתר נקבו לגרור אף נופו שבחו"ל, מדוע בהא דקישות נופו ל"מ גם למה שבתוכו, ולהכי הוצרך לבאר דכח נופו קטן מכח נקבו².

ולפי דברי המהרש"א אלו יוצא להדיא דאדרבה כל הנדון דרבא ואביי ל"ה אלא דוקא היכא שכל עיקרו בחו"ל ורק דנקבו בא"י וכגון בעציץ ארוך, אבל היכא שחלק מעיקרו הוי בפנים גם רבא מודה דלא אזלינן בתר נופו, ולכה"פ זה יהיה תלוי במח' ר"ש ורבנן.

מיהו עדיין יל"ע, דכיון שרבא מייירי דאזלינן בתר נופו רק היכא שגופו בחו"ל, א"כ רבא דלא כרבנן דכיון שיצא מקצתו כולו טהור וחזי' דנופו מהני גם לעיקרו.

2 והנה המשנה למלך (פ"ב מהל' ביכורים ה"ט) ד"ה ודע שכל וכו' כתב שראה דברי החידושי הלכות ולא נתקרה דעתו. וגם הפנ"י בגיטין כתב על דברי המהרש"א דאין לשון התוספות סובל פירושו. אבל אני בעניי לא זכיתי להבין מאי קא קשיא להו להנהו רבוותא על דברי רבנו המהרש"א שלא אמר שום פירוש מיוחד בדברי התוס' רק סילק קשיא צדדית שיש לתת הדעת עליה דלמה התוס' קבעו דיבורם על דברי אביי ולא על דברי רבא שגם כן נראה בהשקפה ראשונה דס"ל דדין העיקר והנוף אחד הוא ודלא כר"ש שחילק בין הנוף לעיקר. ועל זה מתרץ המהרש"א דרבא מצי סבר כר"ש דיניקת הנוף לא גוררת אחריו העיקר וכמו שכתבנו בפנים. ונראה דעיקר סברת המהרש"א הויא קשיא להו לרבוותא דאינהו סברי בפשיטות דכשם שלאביי יניקת העיקר מחייבת את הנוף ה"ה לרבא יניקת הנוף מחייבת גם את העיקר].

וע"כ צ"ל דלגבי מעשר שהמיקום קובע אי בא"י או בחו"ל, אזי כל שחלקו בא"י לא מהני לי' נופו, אבל לגבי מחובר ותלוש אין עניין של מיקום אלא אי חשיב מחובר או תלוש וכל שחלקו חשיב תלוש מהני לכולו להחשב כך.

אבל לאביי דחזי' דיניקת נקבו מהני לכולו אף במעשר, לכאף כ"ש שהיה צריך להועיל יניקת נופו לכולו ומדוע לר"ש הכא ל"מ לכולו, ובזה בא תוס' ומבאר דיניקת נופו ל"מ כמו יניקת נקבו אליבא דאביי, ודו"ק.

והנה דברי המהרש"א בשי' תוס' דרבא לא מיירי אלא היכא שעיקרו בחו"ל לא מתאימים עם שי' הרמב"ם (פ"א מתרומות הכ"ה) דכתב, "עציץ נקוב שהיה בו זרע שלא השריש והיה עיקרו בארץ ונופו חוצה לארץ הולכים אחר הנוף". ויל"ע. וביותר דיש להקשות מזה על דברי מרן הגר"ח והגר"ז זצ"ל שבאו ליישב בדברי הרמב"ם באופן שהוא כדברי המהרש"א, וכדלהלן.

ג. דין זה שמובא בתוס' הוא משנה בעוקצין (פ"ב מ"ט), "קשות שנטעה בעציץ והגדילה ויצאה חוץ לעציץ, טהורה. אמר רבי שמעון, מה טיבה לטהר, אלא הטמא בטמאתו, והטהור יאכל". ומיירי בעציץ שאינו נקוב (כן פי' כל המפרשים אמנם עיין במל"מ הנז' שהביא מי שפירש בעציץ נקוב עי"ש דרך פירושו), וכן מבואר בתוס' בסוגיין דמיירי בעציץ שאינו נקוב³ כמו שצינו להדיא בדבריהם שהקשות נטוע בעציץ שאינו נקוב, אבל בעציץ נקוב כולו כמחובר לארץ לכו"ע דהא נופו יונק מבחוץ ועיקרו יונק מנקבו ופשוט.

ועי' בתויו"ט על המשנה שנקט בדעת רבנן דס"ל שהכל נמשך אחר מה שהוא חוץ לעציץ, דכיון דחשבינן ליה כמחובר ראוי שנחשב התלוש שיהא נמשך למחובר. וכבר העיר המל"מ (פ"ב מהל' ביכורים ה"ט), עי"ש שכתב באריכות גדולה על כל האי עניינא דנקבו ונופו וכו' ועי"ש מה שנתקשה מסברה בעיקר חילוק תוס' בין כח יניקת הנוף לכח יניקת הנקב וכו' דלפי מה שכתב רש"י בחולין שם דכל הקישות שבעציץ טהורה (לרבנן) לפי שחוזרת ויונקת מן הנוף הנוטה חוץ לעציץ, א"צ לטעמו של התויו"ט מצד שהתלוש נמשך למחובר, אלא מה שבעציץ עצמו הוי מחובר אחר שהוא יונק מן המחובר דרך הנוף הנוטה חוץ לעציץ, ע"ש.

ד. ומה שכתבו התוס' דאם עציץ בחוצה לארץ ונופו נוטה לארץ מהני יניקת הנוף לענין נוף גופיה וחייב במעשר. נראה שמעמידים דין זה בעציץ נקוב, דאי בשאינו נקוב מה לי בארץ מה לי בחו"ל⁴. וכן כתב התוס' הרא"ש שם בגיטין ד"ה בתר נקבו אזלינן,

³ ועיין גם בתוס' חולין (דף קכח). ד"ה אלא הטמא בטומאתו, דמבואר להדיא דר"ש ורבנן מיירי בעציץ שאינו נקוב בדוקא דבעציץ נקוב מודה ר"ש דהוי כמחובר לארץ וטהור. וכן הוא להדיא בתוס' הרא"ש ד"ה קישות דעציץ "שאינו נקוב" אין יניקת העיקר מרובה וכו', ע"ש.

⁴ אבל בשו"ת דברי ריבות להרב יצחק אלדרבי זצ"ל סי' כב (צויין בגליון הש"ס) משמע דהבין דמיירי התוס' בעציץ שאינו נקוב דומיא דההיא דחולין שהזכירו התוס', ולדבריו צ"ל דמה שהזכירו התוס' שהעציץ בחו"ל לאו דוקא, ואתיא כמסקנת התוס' הרא"ש שנביא בהמשך, ודוחק. והחזו"א (הל' ערלה סי' א ס"ק טז אות ח) ביאר דמה שכתבו התוס' אם עציץ בחו"ל ונופו בארץ כוונתן לרבא בעציץ נקוב וה"ה לאביי בעציץ שאינו

"נראה היכא דנקבו בחו"ל ונופו בארץ מהניא יניקת הנוף לענין נוף גופיה וחייב במעשר למ"ד בהעור והרוטב בדלעת הנטועה בעציץ שאינו נקוב ויצאה חוץ לעציץ הטמא בטומאתו והטהור בטהרתו וכו", ע"ש.

אלא דסיים שם התוס' הרא"ש, "ונראה לי דלא דמי דהתם במה שבתוך העציץ אין לו יניקה כלל הלכך יניקת הנוף חשיבה יניקה אבל הכא שמה שבתוך העציץ יש לו יניקה מן הארץ בטלה יניקת הנוף לגבי השורש, אבל אם זרע בעציץ שאינו נקוב ונופו נוטה חוץ לעציץ חייב במעשר כההוא דהתם, ע"ש. ונמצא שלמסקנה מוקים הרא"ש האי דינא רק בעציץ שאינו נקוב לעניין נופו בארץ ולא בעציץ נקוב בחו"ל לעניין נופו שבא"י ונמצא שיש לפנינו מח' תוס' ור"ש לגבי עציץ נקוב בחו"ל ונופו בארץ אי עדיין יש כוח ליניקת נופו או שבתר יניקת השורש אזלינן.

ולכא'ו של' תוס' וכן הס"ד של הרא"ש תימא ביותר, דהא לדעת רבא דאזלי' בתר נופו פשיטא דחייב לכה"פ לחלק שנמצא בא"י ואף בעציץ נקוב דהא בתר נופו אזלינן. וע"כ דכל דבריהם הוי לחדש בדעת אביי דאזלי' בתר נקבו דמ"מ גם נופו מהני ורק שלא כמו נקבו וכו'. ולכא'ו כ"ז א"ש היכא דאין נקב דאו אז נופו מהני ג"כ או לכולו או למקצתו ותליא בפלוגתא דרבנן ור"ש לגבי קישות. אבל היכא שהעציץ נקוב פשיטא דאזלינן לדעת אביי בתר נקבו אף בנוגע לנופו.

אכן הנראה לבאר בשיטתם ע"פ מה שיש לחקור בהאי יניקה דחו"ל, אי הוי סיבה לפטור דיניקה של חו"ל פוטרת מתרו"מ או דילמא היניקה מחו"ל לא מחייבת בתרו"מ אלא דממילא פטור כיון שאינו יונק מהארץ. והשתא א"ש למימר דאף לאביי יניקה דחו"ל לא מפריע לחיובא דנופו מחמת יניקתו מא"י. ורק דהרא"ש ס"ל למסקנה דליניקת נופו יש משמעות רק בעציץ שאין לו יניקה אחרת כלל אבל בעציץ שיונק מנקבו אין ליניקת נופו השפעה.

ה. אלא שיש להעיר על המבואר בשל' התוס' והרא"ש דיניקת חו"ל אינה "פוטרת", מהא דקתני במשנה (מעשרות פ"ג מ"י) דתאינה שעומדת בארץ ונוטה לחוצה לארץ, בחוצה לארץ ונוטה לארץ, הכל הולך אחר העיקר. ולכא'ו בעומד בחו"ל ונופו לארץ כיון שיניקתו בחו"ל אינה "פוטרת", אמאי החלק שיונק מן הארץ מיהת אינו מתחייב.

וע"כ צריך לחלק בין התם שמחובר ומושרש ממש לקרקע חו"ל דאז קאי עלי' דין חדש ד"שדי נופו בתר עיקרו" והוי כאילו הנוף עצמו נמצא ומחובר לקרקע חו"ל. משא"כ היכא שהעיקר בתוך עציץ אבל אינו מחובר ממש לקרקע חו"ל אלא רק יונק מקרקע חו"ל, ליכא דינא דשדי נופו בתר עיקרו כיון שעיקרו אינו מחובר לקרקע חו"ל, ומצד יניקת חו"ל שלו עדיין אין זו יניקה הפוטרת יניקת הנוף מא"י.

ו. ויסוד זה שיש לנו שני דינים, א', יניקה מעיקרו ומנופו וכו'. ב', דין שדי נופו בתר עיקרו במחובר לקרקע, ייסד לן מרן הגר"ח זצ"ל, עי' בחיל' הגר"ח על הש"ס על סוגי' דגיטין כאן שביאר לחלק בין שני דינים הללו לגבי פלוגתא דאביי ורבא בסוגיין אי אזלינן בתר נקבו או בתר נופו ובדאשרוש לא פליגי, וביאר משום שהמח' הוי רק

נקוב ואפי' כולו בארץ, ע"ש. וגם זה לכא'ו קצת דוחק ועוד דהא בפשטות כל דברי התוס' אליבא דאביי.

היכא שיש יניקה מהנקב ויניקה מהנוף אי אזלי' בתר היניקה מהנקב או בתר יניקת נופו. אבל בדאשרוש גם רבא מודה דכיון שמחובר לקרקע וכו' חייל עלי' דינא דשדי נופו בתר עיקרו. וכע"ז כ' בחי' מרן רי"ז הלוי הל' תרומות ע"ש.

ועי"ש מה שכתבו ליישב לפי"ז מה שהוקשה להם על הדין המו' ברמב"ם (תרומות פ"א הכ"ד ומקורו במשנה דמעשרות פ"ג ה"י לגבי תאינה המובאת לעיל), "אילן שעומד בחו"ל ונופו נוטה לארץ, או עומד בארץ ונופו נוטה לחו"ל הכל הולך אחר העיקר", מהא דאיתא בב"ב דף כ"ז ע"ב דאם הוא בתוך ט"ז אמה לארץ טבל וחולין מעורבין זה בזה, אם לא היכא דמפסיק צונמא, אבל בלא"ה השרשין יונקין גם מא"י ולא מפטר לגמרי וברמב"ם סתם ומשמע דאף בתוך ט"ז אמה פטור. ותל' דלדעת אבבי הכל הולך אחר היניקה ולדעת רבא בעי' שהאילן עצמו יהא בארץ כדי להתחייב ולא די ביניקה. ולפי"ז סוגי' דב"ב שם אזלא אליבא דאבבי דאזלינן בתר היניקה, אבל לרבא האילן עצמו נמצא בחו"ל, ורק שק' ע"ז דהלא בדאשרוש מודה רבא דאזלינן בתר יניקת עיקרו וא"כ נימא דכיון שהתם בב"ב מיירי בדאשרוש ויונק מקרקע א"י ניזיל בתר יניקתו מקרקע א"י, אכן להנ"ל מבואר דטעמא דבדאשרוש מודה רבא לא משום שאז אזלינן בתר כח יניקת הקרקע אלא הוא דין חדש דשדי נופו בתר עיקרו וראה שם בחי' הגרי"ז דזהו לא דין בהלכות זרעים אלא דין כללי, אבל אינו דין ליתן כח יתר ליניקה דרך השרשתו בקרקע, ולכן לעניין יניקה לא אזלינן בתר יניקה היכא שהוא עצמו לא בא"י, והא דאשרוש לא מהני לעניין כח יניקתו אלא הוא דין אחר לעניין שדי נופו בתר עיקרו ולכן לא מהני התם לרבא למיזל בתר יניקת א"י דבתוך ט"ז אמה.

והנה בעיקר דבריהם דסוגי' דב"ב כאבבי והלכתא כרבא לכאז' יש להעיר, דהא מקורו של הרמב"ם במשנה מעשרות לגבי תאינה, וכמו שהרמב"ם לא חילק בין חוץ לט"ז אמה לתוך ט"ז אמה ה"ה דמתני' לא חילקה בהכי. וצ"ע כעת.

[וראיתי במק"א (קובץ צפונות גיליון ד' מופיע במאגר היברובוקס) ששם מובא דברי הגר"ח על סוגיין באופ"א דאדרבה הוא למד שעיקר מח' רבא ואבבי היינו אי אזלי' בנופו בתר עיקרו ורק שחידש דבדאשרוש לא פליגי לא משום שאז רבא מודה דעיקרו חשיב ואזלי' בנופו בתר עיקרו אלא משום שכיון שמחובר לקרקע אזי חשיב כקרקע ומקומו במקום הקרקע בלבד ואינו תופס מקום לעצמו שיחשב מקום אחר ממקום הקרקע].

ז. והנה נמצא עכ"פ מבואר בתוך דבריהם של הגר"ח והגרי"ז, דטעמו של רבא דלא אזיל בתר היניקה היינו משום שהוא עצמו בחו"ל ולא סגי ביניקה. והנה זה דוקא אי נימא כהמהרש"א דמח' אבבי ורבא מיירי כשהוא עצמו בחו"ל ורק נקבו בארץ וכגון בעציץ ארוך. אבל באמת יש בדבריהם חידוש עצום, דהיכא שגופו בארץ מודה רבא שאזלינן בתר נקבו ולא בתר נופו. וצ"ע.

חן אמת שבעיקר יש להקשות על דבריהם ממה שכבר הבאנו לעיל שבדברי הרמב"ם משמע באופן ברור דלא כדרכו של המהרש"א.

ח. והנה יל"ע על עיקר היסוד המבואר דבמחובר לארץ קאי דינא דשדי נופו בתר עיקרו מתוס' בחולין (דף קכח.) ד"ה קישות שכתבו, "קישות שנטעה בעציץ והגדילה

ויצאה חוץ לעציץ טהורה, ואע"ג דאמר בפרק המביא גט (גיטין כב. ע"ש) אילן בארץ ונופו נוטה בחוצה לארץ בתר עיקרו אזלינן. התם מרובה יניקתו במקום העיקר, אבל עיקרו בעציץ אין יניקת השרשים מרובה ואין הנופות יונקות מן העציץ.⁵ ולכא"ו היה לו לומר פשוט יותר, דבאילן המושרש ומחובר לארץ קאי דינא דשדי נופו בתר עיקרו משא"כ התם דליכא דינא דשדי נופו כיון שאינו מושרש וממילא אזלי בתר יניקה ויניקתו נופו מהני לי'. ומדוע בעי לטעמא דכשהעיקר בארץ יניקתו מרובה.

וא"כ הדר קשיא על המבואר בשי' התוס' ותוס' הרא"ש דיניקת חו"ל אינה "פוטרת" ולכן גם בעציץ נקוב בחו"ל אי נופו בארץ איכא למימר דאזלינן בתר יניקת נופו אף לאביי, מהא דקתני במשנה (מעשרות פ"ג מ"י) דתאינה שעומדת בארץ ונוטה לחוצה לארץ, בחוצה לארץ ונוטה לארץ, הכל הולך אחר העיקר. ולכא"ו בעומד בחו"ל ונופו לארץ כיון שיניקתו בחו"ל אינה "פוטרת", אמאי החלק שיונק מן הארץ מיהת אינו מתחייב.

ואין לחלק כדהעלנו מקודם בין התם שמחובר ומושרש ממש לקרקע חו"ל דאז קאי עלי' דינא ד"שדי נופו בתר עיקרו" משא"כ היכא שהעיקר בתוך עציץ דליכא דינא דשדי נופו בתר עיקרו ומצד יניקת חו"ל שלו עדיין אין זו יניקה הפוטרת יניקת הנוף מא"י, זה אינו, דהא חזי' להדיא בתוס' דחולין שם דגם במושרש בקרקע בעי' לדונו מצד כח יניקתו ולא מצד שדי נופו בתר עיקרו, ואי מצד כח יניקתו אזי אילן שעיקרו בחו"ל עדיין אין בכח יניקתו משום "פטור" ומה מפריע לנופו להתחייב מכח יניקת נופו. וע"כ דיניקת חו"ל כן פוטרת, וא"כ הדר קשיא אמאי בעציץ נקוב בחו"ל ונופו בארץ לא אזלינן בתר היניקה ה"פוטרת" של עיקרו. וא"כ הדק"ל על תוס' ותוס' הרא"ש וכן"ל, וצע"ג.

ט. אכן נראה לבאר בזה ואף שהוא נראה דבר החדש מ"מ הוא מבואר להדיא בתו"ד תוס' הרא"ש בחולין (שם ד"ה קישות), "שאני התם שיניקת העיקר מן הארץ מרובה הלכך שדינן נופו בתר עיקרו, אבל עציץ שאינו נקוב אין יניקת העיקר מרובה הלכך לא שדינן נופו בתר עיקרו".

ומבואר דהך גופא דיניקת העיקר מהארץ מרובה מהני לחול דין דשדי נופו בתר עיקרו, ונמצא שאינו מדינא ד"יניקה" אלא דהיניקה מהני לדינא ד"שדי נופו בתר עיקרו". כלומר, אף שהדין שדי נופו בתר עיקרו אתי מכח דין היניקה מ"מ עדיין תקפים דברי מרן הגרי"ז דזה לא הלכה בדין יניקה דהלכות זרעים אלא דין חדש של שדי נופו בתר עיקרו, דהיניקה הוי ג"כ סיבה לחלות דין זה מלבד דין היניקה של הל' זרעים היכא שעניינו להחיל דינים חיובים ופטורים מכח היניקה.

[ולפי"ז עדיין צ"ל דלגבי הא דב"ב דבעי' ט"ז אמה אף דבאשרוש ורבא מודי דמהני ליניקתו מהקרקע דחשיבא טובא, ונתבאר בדברי הגר"ח והגרי"ז דהא דאשרוש מהני משום שדי נופו בתר עיקרו ולא שאשרוש מהני לכח היניקה לרבא, ולכן התם שאיכא

⁵ והנה מזה שאמרו התוס' בחולין דעיקרו בעציץ אין הנופות יונקות מן העציץ, אתיא אפילו כאביי דהתם בחולין הלא מיירי בעציץ שאינו נקוב כמבואר ברש"י שם, ובהא ודאי מודה אביי דאין יניקת העיקר כל כך חזקה להשפיע גם על הנוף. וכן מבואר בתוס' דידן בגיטין דמיירי התם בעציץ שאינו נקוב וכן משמע בתוס' שם ד"ה אלא הטמא בטומאתו.

יניקה בלא שהוא עצמו בא"י עדיין לא מהני לרבא ולעניין זה לא יהני הא דאשרוש, וצ"ל דגם למבואר כעת דהך דשדי נופו בתר עיקרו הוי מכח הך גופא שיונק חזק מהקרקע, מ"מ אין זה סיבה להחשיב היניקה אלא שהיניקה מהקרקע מהני לדין שדי נופו בתר עיקרו אבל לא להיפך ולכן התם עדיין לא מהני יניקתו מא"י בתוך ט"ז אמה להחשב היכא דהוא עצמו בחו"ל אף שיניקתו מהקרקע מהני בעלמא להחשיב נופו בתר עיקרו ופשוט].

י. ועדיין יל"ע בעיקר דברי תוס' בחולין שם, מאי קשיא לי' כלל מאילן בארץ ונופו בחו"ל לקישות שיצא מחוץ לחבית וכו', הא הנה כבר נתבאר דכל דינא דקישות הוי בעציץ שאינו נקוב וכדפירשו כל הראשונים על משנה זו, דהא בעציץ נקוב פשיטא דחשיב כמחובר. וא"כ אילן לא גרע מעציץ נקוב ושפיר יש ללכת אחר עיקרו. ויל"ע כעת.

יא. ובעיקר משנ"ת דכל דברי התוס' דמ"מ לא חשיבא יניקת הנוף כיניקת השורש דהא לא מטהרה יניקת הנוף מה שבתוך העציץ והכא מחייב נוף מחמת יניקת העיקר, היינו לשיטת אב"י דהוא המחייב הנוף מחמת יניקת העיקר. (וגם הדיבור המתחיל של התוס' בתר נקבו אזלינו, קאי אדברי אב"י, ופשוט). הנה כל דברי תוס' בזה הוי כמובן אליבא דר"ש שהביאו בריש דבריהם דלא מטהרה יניקת הנוף מה שבתוך העציץ וכו'. אבל לרבנן שם בחולין באמת מטהרת יניקת הנוף אף מה שבתוך העציץ.

ולפי"ז יל"ע דמאן לימא לי' לתוס' שדברי אב"י דאזלינן בכולהו בתר נקבו קאי גם אליבא דר"ש, דמזה מוכיח תוס' דכשאזלינן בתר נופו לר"ש אזלינן רק במקומו ולא הכל ודלא כמו היכא דאזלינן בתר נקבו דמהני לכולו, הא דלמא לר"ש ה"ה דלא אזלינן בתר נקבו יותר מבתר נופו וכ"א מהני רק למקומו, ודברי אב"י ל"ה אלא לרבנן דלא מחלקים בין עיקרו ונופו אלא דין אחד לכל, בזה נחלקו אב"י ורבא היכא דיש לו נקבו ונופו אי אזלינן בהכל בתר נקבו או בתר נופו.

וצ"ל דלא הוה ניחא להו לתוס' לומר דאב"י ורבא פליגי אליבא דרבנן דר"ש. וכן כתב הרב משנה למלך (הנז' לעיל בפ"ב מהל' ביכורים ה"ט) ד"ה ודע דבפ"ב וכו' שכתב דמחלוקת אב"י ורבא אתיא ככו"ע בין לת"ק בין לר"ש, ע"ש [אמנם היא גופא ק' מה הכריחו למימור הכי]. שוב ראיתי להפנ"י על התוס' שהביא עוד דבחולין שם בעי אב"י אליבא דר"ש אם החלק שמחוץ לעציץ משמש יד לטמא החלק שבתוך העציץ, משמע דס"ל לאב"י כר"ש [מיהו תימא דבפשטות הלכה כרבנן וכ"מ ברמב"ם, ומהיכ"ת דאב"י ס"ל כר"ש, ומה שע"י אליבא דר"ש לכאו' אין זו ראיה דס"ל כוותי' אלא רק בעי אליבא].

בברכה
אליהו ראש

ב"ה יום א' י"ט שבט

לרב ש.ז. רווח שליט"א שלום

א. ברכות לגליון המאה, עלו מעלה מעלה בלהגדיל תורה ולהאדירה.

ב. עמ' ע"ז, הערתם שאפשר שאם פורס פרי מצד הנימוס לב' אכילות לא קפדינו. ורציתי לשאול האם זה תקף גם לגבי הצורך (ולא רק נימוס) לפתוח את התאינה ע"מ לבדוק מתולעים.

ג. איך הדין לגבי פירות הנאכלים בתפוזרת, כגון צימוקים או גרעיני חמניות וכדו', האם כל אחד נחשב בפני עצמו?

בברכה

חנוך איזנברג, פ"ת

עש"ק פר' תזו"מ תשע"ב

אל מעלת

הרב חנוך איזנברג שליט"א

השלום וברכה!

קיבלתי את אגרתו ובה ברכותיו, ויישר כח על ברכותיו, ומידת העין טובה בה נוהג כב'.

באשר לשאלותיך הנני להשיב בקצרה.

אודות מה שכתבתי בתשובתי שנתפרסמה בתנובות שדה גליון המאה, אודות פירות הגדלים בחצר, אימתי נחשב צירוף המחייב תרו"מ, והבאתי שם את דברי המשנה במס' מעשרות (פ"ג, ח, ט) ואת מש"כ הרמב"ם הלכה למעשה (בהל' מעשר פ"ד הט"ו

ואילך) שתאנה העומדת בחצר, אוכל ממנה ופטור, ואם צירף חייב. גפו, לא יטול כל האשכול, אלא מגרגר אחת אחת וכו'. ועיקר דין זה, שאמנם חצר קובעת מדרבנן לפירות שהובאו אליה מבחוץ, אך מה שגדר בחצר הבית אפילו היא חצר המשתמרת, מקבע למעשה רק לאחר צירוף, ופירוש צירוף הוא, שכאשר איירי בפרי גדול כגון אבטיח, או רימון, או אשכול ענבים, אם יקטוף את כל הפרי, הרי שהוא מתחייב בתרו"מ, אולם אם יקח רק גרגר אחד מהאשכול, או שיפתח את הרימון בעודו מחובר ויקח רק גרגר אחד, יהיה פטור, וכן פרי קטן שאין דרך להפרידו, אפ' קטף כולו כאחד, פטור מתרו"מ.

ובתשובה שם הבאתי שתי דרכים כיצד לבאר החילוק בין סוגי הפירות השונים, וכתבתי שהעיקר שכל הפירות שנאכלים בכמה אכילות, אם קטפו מהעץ בשלימותו חייב בתרו"מ, ואם רגיל לאוכלו בב"א כיון שהוא מהפירות הקטנים, פטור. והוספתי בסוגריים, שבפירות הנאכלים בב"א, אף שמן הנימוס רוצה אדם לאוכלו בב' אכילות לא קפדינן, עי"ש.

והנה כב' שאל לגבי תאנה שאיננה נאכלת בשלימותה, לא מחמת הנימוס, אלא שחובה לפותחה מחמת תולעים המצויים בה, האם גם בכה"ג נחשבת לאכילה אחת, למרות שחייבים לפתוח לצורך הבדיקה? ובכן לענ"ד ודאי שהדבר נחשב לאכילה אחת, שכן עיקר ההקפדה היא האם הפרי נאכל בבת אחת, ואז ממילא עדיין לא צירף, כיון שאיננו חשוב, וכפי שביארנו שם, ואם כן שאיננו חשוב ונאכל בבת אחת, ממילא הקטוף כמות שהוא לא צירפו לחייב במעשרות, וזה שאחר כן מחמת הנימוס או מחמת חרקים הוא אוכלו לאחר פתיחה מה בכך? ועוד שבדיקת חרקים איננה משנה את אופן האכילה, שהרי לאחר פתיחה ובדיקה כאשר זה נמצא נקי, הוא אוכלו כאחד, ועל כן העיקר שנחשב כנאכל בב"א, ואינו חייב במעשה.

ומה ששאלת על צימוקים וגרעיני חמניה, האם כ"א חשוב בפני עצמו? הנה לא הבנתי את שאלתך, שהרי אנו דנים בקוטף מן העץ. וממ"ל אם קוטף מן העץ צימוק (לאחר שהתייבש על העץ) דינו כענב מתוך אשכול, ואם לאחר שנקטף ועובד וכו', לא נשאר כבר היתר של אכילת עראי.

בברכה

שניאור ז. רווח

נגיעות חרקים בתות שדה

ב'גיליון המאה' הובאה סקירה נרחבת של המחקר שנעשה ע"י המכון לבחינת דרכי השטיפה והנקיון של תות שדה מנגיעות בחרקים. מסקנות המחקר העלו שאופן הניקוי הוא, בחירת התותים שאינם סדוקים ואינם תאומים, הורדת הפרח עם מעט מבושר הפרי, השרייה במים עם חומר [סטרילי טבע או מי סבון] למשך כ 3 דקות, הכנסת היד לקערה ועירבוב כל התות עם החומר. הוצאה מן המים ושטיפה כללית, ולאחר מיכן שטיפה תחת ברז מים עם מברשה רכה על פני כל הפרי. ובכך מובטח נקיון הפרי, ואין צורך בקילוף הפרי או ק"ץ בטחינתו.

גם בעונה זו של התותים, חזרו ובדקו שוב את נתוני המחקר בעונה דאשתקד, ולהלן הממצאים משנה זו:

ממצאים	הכמות שנבדקה	כמות הדגימות	תאריך בדיקה	הגידול הנבדק
<p>שטיפה א כולל הברשה</p> <p>3 כנימות עלה מתות + 2 נשלי כנימות 5 תריפסים מתיים, 103 זחלי תריפס (רובם חיים)</p> <p>לא נעשה ניסוי של הורדת הגורגים כיון שהפירות היו רכים מאד</p>	כל הכמות	126 יחידות	05/03/12	תות שדה - 7110 חבי' ביו- תות א.א. אבן יהודה
<p>שטיפה א כולל הברשה</p> <p>15 פסוקים, תריפסים, ביצים, כנימת עלה מתה.</p> <p>גירוד התות ובדיקה נוספת</p> <p>תוצאה: נקי</p>	כל הכמות	133 יחידות	24/04/12	תות שדה מזן אורלי ביו- תות סוג א.א. אבן יהודה

<p><u>שטיפה א כולל הברשה</u></p> <p>3 תריפסים בוגרים. 11 זחלי תריפס. 5 פסוקאים מתים</p> <p>3 רימות זבוב מתות, 1 רימה חיה. 8 עכבישוניים מתים, 3 עכבישוניים חיים.</p> <p><u>גירוד התות כולל הוצאת הגרגרים ובדיקה נוספת</u></p> <p>תוצאה: נקי</p>	<p>כל הכמות</p>	<p>80 יחידות</p>	<p>17/5/12</p>	<p>תות שדה מהשוק</p>
--	-----------------	------------------	----------------	----------------------

מסקנת הדברים: הבדיקה אכן מראה, שבאם התות עובר השרייה, הברשה ושטיפה היטב, [בדרך המבוארת לעיל] – כל החרקים יורדים, ואין צורך בקילוף הפרי או טחינתו ולאחר הברשה במברשת רכה, אין לחוש כי נשארו חרקים תחת הגרגרים.

מכונת האורז

בגליון המאה סקרנו את המחקר המתבצע במכונה לסינון אורז לכמויות קטנות המתאימה למסעדות קטנות ולצרכן הביתי. בסקירה זו נפרט את מבנה המכונה, את השיפורים שנעשו בה ואת ההמלצות לשיפורים נוספים מתוך מטרה להגיע למודל שמסנן את החרקים באופן אבסולוטי מחד, ועם בלאי של סחורה נמוך ככל האפשר.

מבנה המכונה:

המודל של המכונה בנוי ממסגרת של מוטות פח בגובה של 1.5 מטר, עם תבנית מלבנית תחתונה המותקנת באמצעו של המודל המיועדת לקליטת החרקים, מיכל עליון שאליו שופכים את האורז, וביניהם רשת סינון המוטת באלכסון ורוטטת באמצעות מנוע המוצמד אליה. לאחר שהאורז נשפך מן המיכל אל הרשת הרוטטת, החרקים עוברים דרך הרשת לתבנית התחתונה, והסחורה הנקיה גולשת לכיון מיכל שקולט אותה.

בנוסף מותקן מפוח ממול הרשת הרוטטת המשמש ככוח נוסף לפיזור והפרדה של החרקים מן הסחורה.

ככל שזוית רשת הסינון חדה יותר, הבלאי נמוך אך רמת הסינון קטנה.
ככל שזוית ההטייה של רשת הסינון כהה יותר, הבלאי גובר ורמת הסינון גדלה.
למודל הקיים שתי מהירויות מנוע. מהירות גבוהה יותר מגבירה הסינון אך גם את הבלאי ולהפך.

המיכל במכונה בנפח כ-21 ליטר ומכיל כ-23 ק"ג אורז

גודל חורי הרשת: 2X2 מ"מ

סוג החרקים שנבדקו: חדקונית האורז בוגרים בגודל 2-3 מ"מ; עפרונית הגרגרים בוגרים בגודל 3-4 מ"מ.

נתונים ותוצאות מן המחקר האחרון שנתבצע עם המכונה:

בדיקה ראשונה (זוית חדה, מהירות 1):

אורז מסוג: יסמין

כמות: 6.435 ק"ג

מהירות: 1

זמן סינון: 3 דק' ו-5 שניות (כ-34.7 גר' לשניה, כ-2.087 ק"ג לדקה, כ-125 ק"ג לשעה)

בלאי: 413 גר' שהם 6.4%

בדיקת חרקים: הוכנסו 200 חרקים מתים, נעשו 2 ניפויים

בניפוי 2 נמצאו: 6 חרקים-2 בגודל 2.5 מ"מ ו-4 בגודל 1.5 מ"מ.

בדיקה שניה (זוית קטנה יותר – מהירות 2):

אורז מסוג: יסמין

כמות: 6.380 ק"ג

מהירות: 2

זמן עבודה אינו נבדק

בלאי: 1.050 ק"ג, שהם כ-16.46%

בדיקת חרקים: הוכנסו 20 חרקים מתים

לאחר ניפוי: נמצאו 19 חרקים במיכל הפסולת.

מסקנות בינים והמלצות להמשך המחקר:

1. יש לדאוג ליציאה מפוזרת של האורז מן המיכל העליון (יציאה רוחבית ולא מרוכזת בנקודה אחת) באופן שגרגרי האורז לא ייסעו בגושים.
2. יש לדאוג למנגנון שיאפשר הזזה בקלות של זזית המסוע כדי שיתאפשר לערוך ניסויים ולהגיע לזזית האופטימלית.
3. כדאי להרחיק המפוח לשלב מתקדם יותר של המסוע.

סיכום בינים:

יש לפתור את בעיית יחסי הגומלין בין זזית המסוע שככל שפחות חדה הבדיקה יותר אמינה אך לחילופין הבלאי גדול יותר. בתקווה שיישום ההמלצות הנ"ל יאפשר את ההגעה לפיתרון המיוחל.

שיפורים שנעשו לאחר ההמלצות הקודמות:

לאחר קבלת ההמלצות בוצעו שיפורים ניכרים במכונה, בעיקר פיזור של האורז עם נפילתו לרשת ומיקוד המפוח לכיוון האורז בשלב שמפוזר באויר. בדיקה ראשונית בכמות קטנה שנעשתה מספר פעמים העלתה שהמכונה במתכונת הזו עובדת מצויין עם 100% הצלחה וכל זאת למרות שהשיפוע של הרשת היה נמוך, מה שהביא לתוצאה של בלאי נמוך. המסקנה העולה מהניסוי, שתורף העניין תלוי בפיזור של האורז, דבר שמביא לכך שפעולת המכונה תפעל על כל הסחורה הנבדקת ביעילות גמורה.

בדיקה ראשונית לאחר ביצוע השיפורים

כמות נבדקת: 2783 גר'

כמות חרקים בבדיקה: 18 חרקים שהוכנסו לאורז.

מהירות: 2

נמצאו אחר סינון: 18 חרקים במיכל הפסולת.

בלאי: 131 גר' שהם 4.7% בלבד!

לאור ההצלחה בס"ד של הניסוי הראשוני בימים הקרובים ייערכו בע"ה ניסויים בכמויות גדולות של סחורה ושל חרקים כולל מצבים קיצוניים ביותר, כדי להביא לידי גמר טוב בע"ה, את הניסויים ולהכשיר את מודל המכונה לשימוש.

שו"ת מקוון

שאלות שהופנו לרבני המכון
התשובות ניתנות ע"י הרבנים כ"א בתחמו

שאלה:

שלום רב

קניתי מגש סגור של אנדיב בלגי, עם הכשר של הרב לנדא שליט"א.
זו תוצרת של מושב תקוע.
לא מצאתי הוראות לבדיקת ירק זה.
שאלתי היא, איך צריך לבדוק אנדיב בלגי?

תשובה:

שלום וברכה!

מתוך ספרי תולעת שני חלק שלישי

עולש/אונדיב

עולש הוא הקרוי בפי חז"ל "עולשין" הכשר לאכילת המרור ועד היום יהודי צרפת לוקחים מין זה למרור. העולש גדל על גבי תבניות המונחות על גבי קומות גידול בתוך חדרי גידול אטומים לאויר העולם, כאשר המגדלים שולטים על הטמפ' של הגידול בתוך חדרי הגידול. למרות אטימות זו מצאנו חרקים בעולש כגון עכבישים, כנימות עלה, זחלים שונים. [תוצאות אלו מצאתי גם בתוצרת הגדלה בארץ וגם בתוצרת שיובאה מצרפת].

אופן הבדיקה והשימוש:

יש להפריד את העלים, להשרות כמות מועטה של עלים במים עם חומר השריה למשך כ-5 דקות, לשפשף כל עלה על כל שטחו בשני צידי העלה באמצעות ספוג רך וכיוצ"ב ולאחר מיכן לשטוף היטב תחת ברז מים. לאחר ניעור המים, להתבונן על כל עלה משיני צידיו ממול מקור אור שלא נותרו חרקים.

בברכה

שניאור ז. רוח

שאלה:

שלום וברכה לכבוד הרה"ג שליט"א

ברצוני לשאול מס' שאלות בעניין תרומות ומעשרות שעלו במהלך לימוד הנושא עם הציבור:

- א. מובא בפרק ה' בספר "קצירת השדה" שפירות לפני הגעתם לעונת המעשרות פטורים מהפרשה וכן בסעיף ד שם מובא שעונת המעשרות לתותים וכל מה שדרכו להאדים הוא שיאדימו, האם עגבניות ירוקות לגמרי שנקטפות ונכבשות לחמוצים פטורות מתרומות ומעשרות?
- ב. האם לקיחת פירות מעצי עירייה נחשב לגזל? שמעתי מהרה"ג יעקב יוסף שליט"א שלא, ואם לא גזל האם הם פטורים מתרומות ומעשרות מדין הפקר?
- ג. בידוע שחצר קובעת למעשר בתנאים מסויימים רק לבעל הבית ולאורח אינה קובעת, אורח שמגיע לביתו וקוטף תפוז או שניים לאכילה פטור מתרומות ומעשרות, אך האם רשאי האורח לכבד את בעל הבית בפלח או שנים ללא הפרשה מצד בעל הבית?
- ד. האם יש אפשרות לחלל את המעשר שני על כפית או שתים של סוכר ולאחר מכן לשופכה בכיור?
- ה. בגדר אכילת עראי שלא הוקבע למעשר מהו? כגון: אדם שקיבל במתנה מחבירו שקית תפוזים ועדיין לא הוקבע למעשר יכול לאכול שניים או שלושה תפוזים ללא הפרשה בדרך לביתו? אני מבין שאכילת עראי זו שונה במהותה מאכילת עראי של בעל הבית של פירות שגדלו בחצר המשתמרת.

בברכה והמון תודה
עידן שלום

תשובה:

שלום וברכה!

- א. כל דבר שצריך להאדים, או להתבשל, וקטפו לפני הבישול אך עתיד להתבשל בתלוש כגון אבוקדו או בננה, יכול להפריש בעודו ירוק. אולם באם לאחר הקטיף לעולם לא יגיע לבשלות הרי שלא הגיע כלל לעונת המעשר. ואף אם כעת ימתיקו אותו כגון בכבישה ארוכה או באש וכיו"ב, נחלקו בזה האחרונים [ראה ביאור הלכה סי' רב סעי' ב. וראה במנחת שלמה ח"ג סי' קמד לגבי תפוחים קטנים]. ולכל היותר למעשה יש להפריש בלא ברכה.
- ב. כל הגדל במקום ציבורי, ואין נחשב גזל ואין מקפידים על קטיפתם, חשיב כהפקר ופטור מתרו"מ.
- ג. אם לאחר הקטיף פטור מתרו"מ כגון אורח [ראה מש"כ בחלקת השדה חלק שני סי' יא], כל אחד אחר כולל בעל הבית אוכל ללא תרו"מ [כי הקטיף הוא הקובע האם צירף או לא לחובת מעשרות].
- ד. יכול לחלל על כ 50 גרם סוכר [נכון למחירים של תאריך כתיבת הדברים].
- ה. אכן כן זה שונה לחלוטין, כי הגדל בחצר המשתמרת, סו"ס גדל בתוך החצר שהי קובעת למעשרות למה שבא מבחוץ אליה. אולם הגדל בשטח פתוח שמותר באכילת עראי ואפי' כמה פירות, יהיה מותר כך עד שיראה פני הבית [מהתורה] או שאר הדברים שהם מדרבנן.

בברכה
שניאור ז. רווח

